

UNIVERZITA KARLOVA

Fakulta Filosofická

Ústav Politologie

Diplomová práce

Světový stát: výhodnost nebo nevyhnutelnost

Anna Najmanová

Vedoucí práce: Prof. Pavel Barša, PhD.

Praha 2007

Prohlašuji, že jsem písemnou diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů.

Naříd

Obsah

1] Úvod do problematiky	4
2] Transformace národního státu	6
2.1] Národní stát a vestfálský systém	8
2.2] Postvestfálská éra a návrat ke středověku?.....	13
2.2.1] Globalizační procesy	14
2.2.2] Proměny vyvolané globalizačními procesy.....	15
3] Teoretické modely	23
3.1] Neomedievální rozmělnění.....	24
3.2] Globální společnost a globální vládnutí	28
3.3] Kapitalistická Říše.....	32
4] Koncept par excellence – světový stát	35
4.1] Výhodnost.....	38
4.2] Nevyhnutelnost.....	47
5] Konstitucionalizace mezinárodního práva	58
6] Závěr	63
[Literatura	68

1] Úvod do problematiky

V souvislosti se zvažovaným koncem dosavadní podoby národního státu znovu vyvstává otázka po možnostech vzniku kvalitativně jiného světového uspořádání. Národní stát ustupuje z pozice nejvýznamnějšího subjektu mezinárodních vztahů, čímž předznamenává vznik nové konfigurace mezinárodního prostoru.

Hlavní jednotka klasického systému mezinárodních vztahů prochází radikální proměnou a souběžně s její erozí se nutně mění i celková struktura mezinárodních vztahů. Změna postavení národního státu je způsobena komplexními procesy ekonomické, kulturní, politické a sociální globalizace, které nutně narušují dosavadní význam státu. Tyto procesy zároveň způsobují nejen proměnu státu, ale zároveň změnu pozice jednotlivce a skupin a proměnu stavby mezinárodního uspořádání. Mezinárodní systém určovaný transnacionálními vztahy je měněn a doplňován dalšími vazbami a spojeními. Nově uvolněný prostor vyplňovaný mezi- a nadnárodními vztahy vytváří pole, které vyvolává řadu otázek a, jak bude osvětleno v tomto textu, i odpovědí.

Modely nového mezinárodního řádu jsou reakcí právě na změnu dosavadního systému vyvolanou globalizačními procesy. Nejvýznamnější se jeví modely neomedievální říše, liberální koncept globálního vládnutí a globální společnosti či kapitalistická Říše Hardta a Negriho.

Tyto modely jsou výhonky tématu vytvoření nebo samovolného vzniku širšího rámce lidského mírového společenství. To má své kořeny v zásadní teorii věčného míru německého filosofa Immanuela Kanta. Přestože Kant neuvažoval o vzniku světového státu, ale pouze o společném svazku republikánských států, předložil základní vizi pro úvahy tohoto typu. Směr liberálního idealismu, který pokračoval v linii naznačené Kantem, ovšem není jediným proudem, který si určitým způsobem osvojil přemítání o vzniku nové formace na poli mezinárodních vztahů.

Od čtyřicátých let dvacátého století uvažují z odlišné perspektivy o výhodnosti vzniku komplexního celosvětového uspořádání, tj. světového státu, realisté Edward Hallett Carr, Hans Joachim Morgenthau a John H. Herz. Vysvětlení přístupu těchto autorů ke konceptu světového státu pak bude pokračovat popisem nejnovější reinkarnace této vize, a to ze strany idealistického tábora. Na idealismus navázal Alexander Wendt s konceptem světového státu založeného na logice anarchie

mezinárodního uspořádání a její inherentní teleologii, která ústí právě do nutného vzniku nového světového uspořádání.

Velkým tématem na poli úvah o novém uspořádání mezinárodního prostoru se stala rovněž možnost pevnějšího zakotvení mezinárodního práva. Hlavním autorem této myšlenky je filosof Jürgen Habermas, který konstitucionalizaci mezinárodního práva prosazuje jako nejrozumnější vývoj současného mezinárodního uspořádání vzhledem k novým podmínkám.

Hlavními cíli, k nimž tento text směřuje, jsou tedy: prozkoumání radikální proměny mezinárodního systému vyvolávané globalizačními procesy, objasnění odpovědí různých autorů na tuto transformaci a ohledání terénu možných budoucích světových uspořádání. Osvětlíme východiska autorů, kteří zvažují možnost, výhodnost či dokonce nevyhnutelnost světového státu. Objasněno bude i pozadí vzniku myšlenky světového státu, rozlišení jejích různých konotací a demonstrace toho, že tento koncept není, jak je často předjímáno, pouze idealisticky utopický nebo případně nutně propojený s totalitními vizemi.

Jaká je tedy současná situace a jakými podmínkami je vymezena nová éra mezinárodních vztahů? Jak se mění národní stát a co jeho transformace dále způsobuje?

Jakým způsobem se s tímto stavem vyrovnávají autoři, kteří nám pomohou zmapovat velmi širokou tematiku reflektující měnící se mezinárodní uspořádání?

Co vlastně je světový stát a co můžeme od jeho vzniku očekávat? Mohou protikladné přístupy jako realismus a idealismus žádat vznik světového státu?

A naposled, k jakým závěrům dochází Wendt s konceptem světového státu a Habermas s jeho odmítnutím?

2] Transformace národního státu

Národní stát byl po dlouhou dobu základním kamenem mezinárodního uspořádání, pojetí demokracie či sociální identity. Jeho dosavadní dominance vzhledem k pozorovaným změnám ve všech oblastech končí.

Národní stát, ustavený aktem Vestfálského míru v roce 1648, byl pojímán jako nejvlivnější a v zásadě jako jediný aktér systému, který se na jeho základě ustavil.¹ Mezinárodní systém, který se skládal pouze z národních států a vztahů mezi nimi a byl tedy ustaven na čistě mezivládní bázi, je z původu vzniku označován jako vestfálský. Zde je nutno říci, že záběrem textu je v této souvislosti mezinárodní systém vztahující se oblast Evropy a Severní Ameriky. V tomto vymezení můžeme konstatovat, že vestfálský mezinárodní systém, založený na existenci a dané povaze národního státu prochází výraznou proměnou.

Tato transformace je způsobena změnou významu hlavního aktéra a jediného opěrného bodu dosavadně zvažovaného řádu. Nejdůležitější jednotka vestfálské konfigurace – národní stát, ztrácí na svém dosavadním institucionálním významu, legitimitě i faktické moci kontrolovat dění jak ve státě, tak aktivity přesahující státní hranice. Tuto nebývalou změnu způsobují širší globalizační procesy, které nahodávají tvrdý krunýř státu.² Národní stát ztrácí legitimitu, a to nejen vzhledem k přímým vlivům globalizačních procesů (především v ekonomické sféře), které působí na samotný stát a jeho funkce, ale i vzhledem k vlivům nepřímým, zprostředkovaným.

Globalizace totiž souvisí i se vznikem institucí, které svým působením i vlastní existencí posléze nabourávají dominanci států za jejich hranicemi. V posledních desetiletích se společně s institucemi jako jsou integrační projekty (Evropská unie), nevládní nadnárodní organizace (Amnesty International, Greenpeace), mezinárodní instituce (OSN, MMF), nadnárodní průmyslové konglomeráty (Nike) či globální sociální hnutí (ATTAC), stejně jako s datovými, telekomunikačními kanály (Internet), opensourcovými softwarovými projekty (Wikipedia, Linux) a globálními médii (CNN, MTV) vytváří širší mezinárodní prostor. Ten se vyznačuje absencí kontrolních a

¹ Silvia Walby v článku „Theorizing Society and Politics in a Global Era“ z roku 2003 podává přesvědčivé důkazy o tom, že národní stát je spíše mýtem než realitou. Euroamerické národní státy často při svém ustavení nebyly skutečně tvořeny podle etnografických štěpení. Přesto takto byly označeny všechny státy, které naplňovaly alespoň další kritéria vestfálského státu, s cílem vytvořit popisný generalizační abstrakt.

usměrňujících zásahů národních států a je tvořen mikroekonomickými transnacionálními spojeními, sociálními a kulturními vztahy.³ Pole, které bylo těmito vztahy umožněno, zpětně poskytuje možnost vzniku dalších vazeb a zároveň způsobuje konec dominance národního státu.

Tradiční vestfálská omezení jednotlivců či skupin, kteří byli dříve pevněji usměrněni do rozmezí státních mantinelů, se překročením vestfálského stavu rozměňují. Nestátní iniciativy se dostávají do kontaktu mezi sebou, což bylo dříve znemožňováno dominantní kontrolou státu, který svým působením eliminoval vznik takového mezinárodního prostoru, kde by jednotlivci a skupiny mohli snadno navazovat spojení. Koncepce národního státu a spolu s ní nutně i mezinárodní makrostruktura v dosavadním znění se zdají být již za zenitem. Vzniká volnější mezinárodní prostor, kde je umožňováno, resp. doslova není znemožňováno, vytvářet vazby napříč národními státy.

Mezi těmi, kteří v současnosti tento stav popírají, je například minimální počet skalních realistů ofenzivního typu jako je například John J. Mearsheimer.⁴ Nicméně, většina autorů, jimž tento text dává za pravdu, se shoduje na tom, že národní stát podstupuje „významné změny, vedoucí k přemístění, znovuuštění nebo přeměně suverenity a role národního státu“⁵ a spíše než že stát definitivně upadá, je rekonstruován a transformován globalizací.

Pro objasnění proměn významu národního státu přejdeme k nastínění vlastností a charakteristik této jednotky v jejím zlatém věku, tedy ve vestfálském systému. Přičemž je nutné podotknout, že budeme využívat ideálních typů, přestože každá „logická generalizace nutně redukuje komplexitu skutečného fenoménu“,⁶ je rámcově nutná pro pochopení reality a artikulaci jejího popisu. Proto chápeme i pojmy jako vestfálský řád či národní stát jako nutnou abstrakci.

² Herz: *The Rise and Demise of Nation State*, 1957, str. 475

³ Císař: 2004, Ruggie: 1993, Strange: 1999

⁴ Mearsheimer: *E. H. Carr vs. Idealism: The Battle Rages On*, 2005

⁵ Zürn: *State in Post-National Constellation. Societal Denationalization and Multi-Level Governance*, 1999, str. 1

⁶ Jung: *The Political Sociology of World Society*, 2001, str. 447

2.1] Národní stát a vestfálský systém

Od poloviny sedmnáctého století ztělesněné v podobě Vestfálského míru ukončujícího třicetiletou válku se ustavil systém teritoriálně jasně vymezených nepropustných státních jednotek.⁷ Na hranicích těchto jednotek končila státní moc a mezinárodní systém byl ustaven pouze na základě vztahů mezi těmito pevně uzavřenými jednotkami, které již dále nebyly kontrolovány vyšší mocí, proto je vestfálský mezinárodní systém zvažován jako anarchický.

Hlavním a jediným zvažovaným aktérem na mezinárodní scéně se tak stal národní stát, který byl jediným suverénem s výsadním postavením v mezinárodní hře.⁸ Z dnešní perspektivy nic překvapivého. Vestfálskému systému ovšem předcházelo kvalitativně jiné uspořádání a i tento fakt nám umožní přístupnější smýšlení o potenciálním následujícím řádu po vestfálském ustavení.

Vestfálský systém se vyvinul ze středověkého systému.⁹ Středověká epocha je popisována jako víceúrovňová s nejasnými hranicemi mezi církví a státem, vzájemným prolínáním nejasně ohraničených jurisdikcí a existencí více mocenských center. Jedním ze znaků středověké doby bylo feudální zřízení, které bylo v protikladu vůči progresu v městských oblastech.¹⁰ „Městské smýšlení je, alespoň na počátku, rovnostářské, vzešlo z horizontální solidarity..., na rozdíl od feudálního smýšlení, odrážejícího se v pocitu jisté hierarchie vyjádřené ve vertikální solidaritě, stvrzené přísahou věrnosti nižších vyšším.“¹¹ Člověk nebyl vymezován jednou příslušností k určitému teritoriálnímu uskupení, ale nastupoval do vícero rolí a náležitostí. Byl povinen feudálnímu pánovi, jeho králi, císaři i papežovi. „Překrývající se práva, plurální příslušnosti, asymetrická vazalství a enklávy nebyly výjimkou, ale pravidlem.“¹²

Tehdejší politické uspořádání bylo vyjádřeno „triangularitou“¹³ mezi papežem a císařem, císařem a králem a papežem a králem, přičemž krále se všemi jeho poddanými přesahovala vyšší autorita rostoucí z povahy křesťanského uspořádání.

⁷ Herz: *The Rise and Demise of Nation State*, 1957, str. 474

⁸ Druhá: *Teorie mezinárodních vztahů*, 2003, str. 19

⁹ Herz: 1957, Ruggie: 1993

¹⁰ Le Goff: *Kultura středověké Evropy*, 2005, str. 133

¹¹ Ibid

¹² Barša, Císař: *Anarchie a řád ve světové politice. Kapitoly z teorie mezinárodních vztahů*, 2007, kap. V., 10., 2.

¹³ Herz: *The Rise and Demise of Nation State*, 1957, str. 476

Tato autorita byla dále rozštěpena a ztělesněna právě v osobách císaře a papeže. Středověká Evropa se nevyznačovala tedy jen rozdělenou společností na venkovskou a městskou, ale zároveň mnohonásobnými centry překrývajícími se mocí, jejichž správci byli feudálové, církve a kostely, měšťtí páni, knížata či králové. Tato spletitost byla završena dvěma soupeřícími nadřazenými centry císařství a papežství v rámci křesťanského světa.¹⁴

Podle liberálního konstruktivisty Johna Geralda Ruggieho se v přechodu k vestfálskému systému proměnily tři znaky určující povahu středověkého systému.¹⁵ Těmito znaky jsou: materiální prostředí, strategické chování států a společenská epistemologie. „Každý podstoupil změny v souladu se svou vlastní vnitřní logikou. Sféra sociálního poznání, mentálního vybavení, jehož prostřednictvím si lidé přetvářejí svoji kolektivní existenci, hrála rozhodující roli.“¹⁶

Středověké společenství tedy vyrůstá z jiných předpokladů než teritoriálních, tedy hlavně z určité socializace a zároveň se vyznačuje systémem pravidel, dle kterého se zakládá vymezení vůči jeho předchůdci a nástupci. Tento systém pravidel nemusí být územně zakotven a i v případě, že systém pravidel zakotven je, není exkluzivní, nezahrnuje absolutní právo na prosazení určité jurisdikce na daném území. Je jen specifikem vestfálské konstelace, že v ní systém pravidel nabyl ohromné územní striktnosti. „Abychom to shrnuli, politika je o pravidlech. Význačný rys moderního systému pravidel je to, že byl odlišen jeho subjektivní celek (národ) v územně daných, upevněných a vzájemně vylučujících se uzavřených prostorech legitimní nadvlády. Jako takový se zdá být unikátní v lidské historii.“¹⁷

Následný teritoriální systém národních států ustavený Vestfálským mírem byl vymezen čtyřmi charakteristikami, kterými jsou absolutní teritorialita národního státu, jeho exkluzivita v otázce jurisdikce a monopolu donucení, pevně stanovená autorita a svrchovanost v náboženských a morálních otázkách.¹⁸ Převratem se oproti původním zvyklostem stala zásada „čí vláda, toho náboženství“.¹⁹ Tímto zákonem se

¹⁴ Le Goff: Kultura středověké Evropy, 2005, str. 139

¹⁵ Ruggie: Territoriality and Beyond, 1993, str. 168

¹⁶ Ruggie: Territoriality and Beyond, 1993, str. 169

¹⁷ Ruggie: Territoriality and Beyond, 1993, str. 151

¹⁸ Ruggie: Territoriality and Beyond, 1993, str. 146

¹⁹ Překlad z latinského „cuius regio eius religio“.

uzávorkovalo náboženství, jako i veškeré záležitosti morálního a normativního charakteru.

Stav, kdy mikroúroveň domácí politiky byla při pohledu zvenčí zakonzervována, vyvolával dojem, a to i pro zpětnou reflexi, že pro pochopení, analýzu a možnou rámcovou predikci chování a jednání aktérů mezinárodní politiky stačí přístup zachovávající si tentýž odstup od ontologie samotných jednotek mezinárodních vztahů. Na základě tohoto znaku vestfálského systému mohl realismus redukovat analýzu vztahů mezi jednotlivými státy pouze z hlediska zápasu o moc.

Národní státy vytvořily makrostrukturu mezinárodního uspořádání a vzhledem k ustavující se dichotomii mikroúrovně a makroúrovně, tj. oddělením hierarchického řádu v rámci národního státu od anarchického prostředí mezinárodních vztahů, zdánlivě nevyžadovaly analýzu vnitřní politiky, reflexi norem a identit, které určovaly jejich jednání. Faktorem pro predikci a rozbor se stala spíše historická zkušenost a precedenty na mezinárodním poli, motorem mezinárodní politiky pak snaha expandovat svoji moc a rozšiřovat svoje teritorium. S ustavením vestfálského mezinárodního systému tedy vznikla i příležitost pro pozdější realistickou tradici.

Ruggie uvádí jako rozhodující událost v ustavení takto charakterizovaného mezinárodního systému Utrechtský mír v roce 1713, kde se ustavila rovnováha sil a moci, která se pak stala hlavní podstatou realistické analýzy.²⁰ Zhruba o dvě stě let po Utrechtském míru mohl realismus započít své dominantní postavení mezi teoretickými přístupy k mezinárodním vztahům, a to především ze dvou důvodů – jedním byla kritika liberálně idealistického přístupu realistickými autory jako byl Carr a Morgenthau v první polovině dvacátého století, druhým zmíněná exkluzivní povaha mezinárodního řádu. Realismus byl poté uznáván jako nejvýznamnější přístup v teorii mezinárodních vztahů.²¹ Vnější krunýř národního státu a jeho vnitřní svrchovanost v otázkách náboženských, morálních a mocenských byly ale hlavním důvodem toho, že realismus přebral pochodeň od zdiskreditovaného idealismu.

Musíme si uvědomit, že popis vestfálského systému je tedy do jisté míry zprostředkovaný právě již ustavenou realistickou tradicí, jejíž popisné prvky přebírají i další souběžné a následné tradice jako liberalismus či konstruktivismus. Realismus

²⁰ Ruggie: *Territoriality and Beyond*, 1993, str. 146

²¹ Drulák: *Teorie mezinárodních vztahů*, 2003, str. 54

totiž konzervaci vnitřního ideového vývoje státu a nezáměr o toto dění uvnitř hranic reprodukoval. Do jisté míry i vize vestfálského státu je utvořena realistickou tradicí, neboť právě tato tradice byla hlavním proudem, který položil základy teorie mezinárodních vztahů a který vytyčil i základní pojmy. Národní stát je tedy chápán jako uzavřená statická jednotka, skrze jejíž hranice prochází pouze diplomacie či armáda.

Realismus nebyl dostatečným nástrojem popisu. Jeho objektivistické nástroje z části reflektovaly povahu mezinárodního řádu, jež byla ustavena aktem Vestfálského míru, z části si ale jeho povahu přizpůsobily a dále ji tlumočily. Přestože občané státu byli uzavřeni do státních bariér, povaha mezinárodního řádu byla, je a bude tvořena především sociální materií. Jednání státu i v rámci vestfálského systému bylo významně určováno situací uvnitř států a ideovým postojem elit a dalšími mnoha proměnnými tvořícími sociální realitu uvnitř státu. Skutečnost komplikované sociální reality, jež je tvořena i idejemi, normami, tužbami, cíly a emočními stavy, na jejichž základě pak vznikají rozmanité postoje, dokazuje úspěch alternativ realismu.²² Tyto alternativní směry upozorňují právě na složitost reality mezinárodní politiky a neschopnost realismu tyto různé proměnné pojmut.²³ Ani při nutné generalizaci totiž nemůžeme zapomínat, že i elity států jsou tvořeny lidmi, jejichž kolektivní jednání není tak přímočaré, jak by se nám z realistické kresby mohlo zdát. Realismus nestačil pro deskripci mezinárodních vztahů z důvodu opomíjení sociální a ideové základny jednání států a zaměření pouze na jeden z jejích významných segmentů mezinárodní politiky, kterým je moc a zápas o ni.

Ovšem mnohem důraznější úder zasazují realismu právě globalizační procesy a jejich dopady. S nynějším „rozvazováním teritoriality“²⁴ a celkovou změnou konfigurace mezinárodních vztahů, kterou vyvolala globalizace, se nutně mění i analýza mezinárodních vztahů. S opuštěním mezinárodního systému vestfálských národních států a se vstupem do éry postvestfálské potřebujeme teoretické nástroje, které budou schopny zkoumat svět pod novými podmínkami.²⁵

²² Pro srovnání Jung, Dietrich: *The Political Sociology of World Society*, 2001

²³ Směry vytvářející alternativu realismu jsou především liberalismus, postmoderní přístupy, feminismus, konstruktivismus a další.

²⁴ Ruggie: *Territoriality and Beyond*, 1993, str. 165

²⁵ Jung: *The Political Sociology of World Society*, 2001, str. 445

Hlavní bod vestfálského mezinárodního systému prochází radikální změnou podmíněnou fenoménem globalizace. Se změnou tvaru národního státu se bortí i stavba mezinárodního uspořádání. Tradiční vestfálská kritéria se pomalu rozměňují a tímto uvolněním mohou substátní iniciativy procházet hraničními bariérami a vytvářet vazby, které mohou nabývat jakýchkoliv přívlastků, jen ne nutně státních. Souběžně tedy fungují mezivládní organizace a multinárodní instituce, ale nově s nadnárodními, subnárodními, nevládními uskupeními a spolky. Tuto situaci realistický přístup není schopen z dosavadní pozice uchopit. Možnost jiných náhledů na současnou změnu mezinárodního uspořádání, které nově pojímá i nestátní globální aktéry objasní následující kapitoly.

2.2] Postvestfálská éra a návrat ke středověku?

Podmínky určující charakter systému se změnil tak výrazně, že vstup do postvestfálské éry již není spekulací, ale skutečností. Hlavní vlastnosti vestfálského řádu, teritorialita a exkluzivita, zapříčinily dichotomii mezi vnitřkem a vnějškem, mikroúrovni domácí politiky uvnitř státu a makroúrovni mezinárodních vztahů. Avšak vzhledem k současným proměnám, „[t]eoretická dekonstrukce protikladu společenství a anarchie je od poslední čtvrtiny minulého století stvrzována jeho praktickou dekonstrukcí procesy globalizace.“²⁶

S probíhající dekonstrukcí vnitřku a vnějšku dochází k tomu, že vnitřek – národní stát nedokáže s bývalou pevností udržet vliv na jasně daném území a tím se otevírá „neteritoriální funkční prostor“,²⁷ jehož existence vyvolává řadu zajímavých otázek. Jisté je, že „sociopolitické kolektivy velmi dlouhého historického postavení zůstávají vitální i dnes bez zahrnutí v teritoriálních státech.“²⁸

Postvestfálská éra je zvažovaná především ve smyslu proměn národního státu a mezinárodního společenství způsobených globalizací a v souvislosti s otázkami vyplývajícími z těchto nových skutečností. Stěžejními tématy jsou pak především vzhledem k dekonstrukci dichotomie mikro- a makrostruktury uvažování o nových možných formacích, jimiž se budeme zabývat v dalších kapitolách o teoretických konceptech, jež se každý svým způsobem vztahují k predikci budoucnosti, tak rovněž i palčivější problémy vyplývající z proměny mezinárodního uspořádání jako je především otázka vykořeněnosti a nezajištění demokratických procedur v uvolněném mezinárodním prostoru.

Přechod do postvestfálské éry je ohlašován vzhledem k transformacím ekonomické, kulturní, politické, sociální sféry. Za těmito proměnami stojí širší globalizační procesy, které ovlivňují všechny tyto oblasti. Největšími změnami, jež globalizace způsobuje, jsou ve srovnání s vestfálským systémem proměna národního státu, s tím spojená změněná pozice a význam jednotlivců a skupin a nakonec i proměna povahy mezinárodního uspořádání.

²⁶ Barša, Císař: Anarchie a řád ve světové politice. Kapitoly z teorie mezinárodních vztahů, 2007, úvod

²⁷ Ruggie: Territoriality and Beyond, 1993, str. 165

²⁸ Ruggie: Territoriality and Beyond, 1993, str. 167

2.2.1] Globalizační procesy

„Globalizace je používána jako vysvětlení pro vše, což vede k podezření, že ve skutečnosti nedokáže vysvětlit nic.“²⁹ Přesto, jak napsal Anthony Giddens v devadesátých letech, „je termínem, který musí mít klíčovou pozici ve slovníku sociálních věd“.³⁰ Globalizace jako stav a proces navozuje dojem celku a univerzality, doslova že „není nic mimo globalizaci“.³¹

K hlavnímu vzrůstu globalizace došlo zhruba před třiceti lety v souvislosti se sledovaným nárůstem transnacionálních mikroekonomických spojení.³² A právě ekonomický segment je považován za hlavní motor současných komplexních globalizačních procesů. Mezi další důležité segmenty, bez nichž by pochopení působení globalizace nebylo úplné, patří kulturní, politická a sociální oblast. „Mezi indikátory těchto procesů bývá uváděno globální rozšíření komunikačních technologií, propojení světových finančních trhů, vzrůst vlivu velkých mezinárodních korporací, jejichž rozpočty často převyšují rozpočty států, ale i mezinárodně organizovaný zločin a globální povaha dalších rizik, obzvláště pak environmentálních problémů“³³ a nevyhnutelná nutnost globální ekologie.

Ovšem názory na to, do jaké míry a jak se globalizační procesy, pokud vůbec, podepisují na dosavadním postavení národního státu v praxi mezinárodních vztahů, jsou různé. Obvyklé dělení je trojí, terminologie mnohá: první skupinou jsou skeptici, pesimisté či tradicionalisté, druhou pak optimisticky naladěni globalisté, hyperglobalisté či těšitelé a poslední skupinu tvoří kritičtí globalisté, kteří bývají často mylně nazýváni antiglobalisty.³⁴

Tradicionalisté, jak sám název napovídá, popírají dopad globalizace na současný svět a společnost, těšitelé se soustředí na pozitivní vlivy globalizace jako je například proměna dosavadního rigidního systému směrem k systému otevřenějšímu a svobodnějšímu. Obě tyto skupiny určuje negativní nebo pozitivní vztah k samému fenoménu globalizace. Naopak kritičtí globalisté vytvářejí mnohem plodnější postoj k dopadům globalizace. Jsou si vědomi existence globalizace a jejích účinků a zároveň

²⁹ Leander: *Globalization, Transnational Politics and Dislocation of Politics*, 2001, str.1

³⁰ Rosenberg: *The Follies of Globalisation Theory*, 2000, str.1

³¹ Seth: *Back to the Future?* In: Balakrishnan: *Debating Empire*, 2003, str.48

³² Ruggie: *Territoriality and Beyond*, 1993, str. 141

³³ Štětka: *Média ve věku globalizace: náhled do diskurzu*, 2002, str. 2 / Ruggie: *Territoriality and Beyond*, 1993

chápu, že je třeba na tuto novou situaci reagovat tak, aby se nestala nezvladatelnou. V tomto směru upozorňují na negativní dopady globalizace především vzhledem k jejímu využívání vykořisťujícími průmyslovými konglomeráty a jinými nadnárodními organizacemi, které spíše zabraňují vývoji k svobodomyslnějšímu systému a usilují pouze o maximalizaci zisku.

Kritický globalismus, který je skryt pod pojmy jako alterglobalizační hnutí, hnutí hnutí či globální spravedlnost, se objevil v devadesátých letech a spíše „než o úplné popření východisek globalismu se jedná o jeho inverzi“.³⁵ Takovýto přístup kritizuje existující mocenské a materiální nerovnosti, vytvářené a prohlubované nekontrolovanými globálními finančními toky, které se neštítí zneužití dětských pracovních sil a dalších potlačování lidských i občanských práv a způsobují totální devastaci životního prostředí.³⁶ Proto by do rozhodovacích procedur měla být zahrnuta širší veřejnost, aby i globální společnosti ekonomického charakteru byly podrobeny veřejné kontrole a zároveň by tyto koncerny měly být svázány přinejmenším takovými pravidly, jakými jsou regulovány národní firmy.

2.2.2] Proměny vyvolané globalizačními procesy

Globalizační procesy svým působením vyvolávají změny a tou nejmarkantnější, na niž navazují téměř všechny další otázky, je právě transformace významu národního státu. Stát se stává jedním z mnoha aktérů nejen ve smyslu tržním, ale mnohem více ve významu politickém a sociálním.³⁷

S úpadkem funkčních hranic státu přichází zmíněná dekonstrukce dichotomie vnitřku a vnějšku. Ta souvisí se snadnějším přesahem substátních iniciativ za hranice státu a vytváření vzájemných vazeb. Tyto sociální vazby vyplňují a zároveň tvoří mezinárodní prostor, který zahrnuje ekologické, kulturní, sociální spolky a hnutí spolu s existencí nejrůznějších organizací ekonomického charakteru do jedné komplexní sítě.

³⁴ Štětka: Média ve věku globalizace: náhled do diskurzu, 2002, str. 2

³⁵ Ibid

³⁶ Jsou to především nadnárodní koncerny zaměřující se na spotřební zboží. Ve svých filiálkách v jihovýchodní Asii zneužívají dětskou práci např. Nike, Gap, Adidas, Reebok, Nokia, Ikea (viz např. Naomi Kleinová, *Bez loga*, ARGO/Dokořán, Praha 2005).

Globalizační děj zásadním způsobem proměňuje tradiční instituci, stát. Nejjednoznačnější důkaz nalezneme ve sféře ekonomiky, která je zároveň průkopníkem globalizačních procesů. Podle Susan Strange hraje nejdůležitější roli při diagnostikování rozdílů a jejich příčin mezi tradičním státem a státem postmoderním, státem zanikajícím v původních kontextech, ale přitom dále existujícím v pozměněné formě, úloha peněz a způsob směny.³⁸ Dnešní svět je podle této autorky důkazem selhání vestfálského státu, přičemž hlavními podklady pro tento výrok jsou selhání ochrany životního prostředí a selhání po ekonomické a sociální stránce.

Stejně jako všechny ostatní i kulturní sféra nutně podstupuje proměny. Počáteční obava, že globalizace bude unifikovat a rozpouštět jednotlivé kulturní entity, je zahrnuta. „Zkušenost toho, že se celý svět sbližuje na jednom domácím závodě, pobídlo mnoho lidí obranně znovu zhodnotit svou odlišnost, leckdy dokonce neústupněji než dřív.“³⁹ Teorie mcdonaldizace, tj. unifikace, podceňovala právě vnitřní ambivalenci globalizačních procesů.

Globalizace nepůsobí rovnoměrně, stejně silně a se stejnými důsledky. Světová společnost se teprve ustavuje a pravděpodobně nikdy nebude unifikována do jedné globální specifické charakteristiky. Globalizační vlivy se totiž nutně mísí s kulturními specifiky daných společenství a kultur. Tento lokální rys účinků globalizace je označován jako glocalizace.⁴⁰ Pojem glocalizace zavedl Roland Robertson v roce 1992. Převzal ho z japonských příruček marketingových divizí, kde je glocalizace popisována právě jako marketingová strategie prodeje. Nadnárodní průmyslové koncerny přizpůsobují v rámci lokálních oblastí prezentaci a reklamu výrobku, jako i produkt samotný regionálním souvislostem.

„Nový globální kulturní systém vynucuje a posiluje rozdíly namísto toho, aby je potlačoval... Jejich hegemonie se nedotýká obsahu, ale formy. Globální struktury organizují diverzitu a nereprodukuje uniformitu.“⁴¹ Je tedy možné předpokládat, že stejně jako japonští manažeři narazili na specifčnost jednotlivých kultur a lokálních souvislostí, stejně tak se vždy nejen nadnárodní společnosti, ale i jakékoliv další

³⁷ Císař: 2004, Checkel: 1998, Jung: 2001

³⁸ Strange: The Westfailure System, 1999

³⁹ Baylis, Smith: The Globalization of World Politics: An Introduction to IR, 1999, str. 18

⁴⁰ Štětka: Média ve věku globalizace: náhled do diskurzu, 2002, str. 10

⁴¹ Štětka: Média ve věku globalizace: náhled do diskurzu, 2002, str. 12

iniciativy budou muset při předávání myšlenek přizpůsobovat lokálním kontextům, tj. globalizovat se.

Další významnou transformaci podstupuje i politická oblast, která souvisí především s otázkou eroze státu a zajištění demokracie v rámci nového ustavení. V souvislosti s proměnou vlivu a tvaru národního státu, uvolněním ekonomických trhů a prostoupením dosavadního omezeného mezinárodního prostoru novými aktéry má mezinárodní síť nyní otevřenější strukturu.

Proces prostupování nových subjektů na uzavřené pole, které bylo ustaveno vestfálským systémem, způsobuje dekonstrukci dichotomie politiky, smazává dříve nepřekonatelný rozdíl mezi politikou domácí, vnitřní a anarchickou sférou mezinárodních vztahů, propast mezi řádem a chaosem, ustaveným mírem a všudypřítomnou válkou. S příchodem aktérů do sféry bez kontroly a usměrnění agendou politických elit národních států vyvstává potřeba infiltrovat do této sféry i demokratické procedury, na což upozorňuje i kritický globalismus. Jak ovšem zajistit demokratické procedury bez autority v podobě suveréna, který by vládl v anarchickém systému mezinárodního prostoru?

Podle Ondřeje Císaře je klasický příběh globalizace vyprávěn pouze v ekonomických významech a globalizace je pak dle tohoto přístupu ztělesněným nepřitelem demokracie.⁴² Ekonomické globalizační proudy nbourávají stát, který je dosavadním jediným nositelem demokracie. Proto trh a stát stojí proti sobě ve smyslu protikladu ekonomické globalizace, která ohrožuje stát jako jediného garanta demokracie.

Problém je však ještě poněkud komplikovanější, když si uvědomíme, že moderní demokracie se v rámci národního státu ustavila, demokratické procedury jsou přímo spjaty s existencí národního státu a ustavením republik, přestože vlastní kořeny demokracie sahají až k řeckým polis. Právě moderní koncept demokracie je velmi silně spjat s dichotomií vnitřku a vnějšku, jež vznikala při přechodu ze středověkého k vestfálskému systému. Nemáme víceméně žádné zkušenosti s demokracií mimo uzavřená a pevně stanovená teritoria.⁴³

⁴² Císař: Mezi suverenitou a světovým státem. Nezavršená demokracie, 2004, str. 157-161

⁴³ Partecipace na demokratické moci je vymezena například státním občanstvím.

Širší globalizační procesy neničí stát jako demokratického činitele, můžeme očekávat, že demokratické procedury se na úrovni státních zřízení udrží ještě velice dlouho. Tyto proudy ale nepřímo vytvářejí prostor, kde demokracie ustavená není a kde není žádný garant, který by ji zajistil.

V čem se ovšem můžeme s Císařem shodnout, je, že povaha demokracie může a zároveň by i měla podstoupit stejné deetatizační změny jako samotný symbol termínu etatizace. Tuto představu podporují i další autoři jako například David Held, jehož koncept kosmopolitní demokracie rovněž přiblížíme.

Stejně jako se význam národního státu proměňuje vlivem nestátních aktérů (ve smyslu za hranicemi v obou směrech, tj. vlivem aktérů nadstátních i substátních), demokracie musí být stejně tak sekundárně nesena určitými aktivními činiteli. Tady, jak tvrdí Císař, nastává úloha globálních sociálních hnutí, která vznikají za účelem kritiky a nápravy nerovností a nedemokratických procedur na makroúrovni. Jejich existence a následný nátlak na globální koncerny může být velmi silným spouštěčem nutných změn a nositelem demokratických procedur za hranice státu.

Přístupy k zvládnutí absence demokracie v nově uspořádaném mezinárodním prostoru jsou dvojí: radikální demokraté, kteří zostřují pesimistický tón současných změn a kosmopolitní demokraté, kteří změny přijímají optimisticky a vidí v nich pomocnou ruku pro ustavení globální společnosti a vzniku spravedlivého řádu.⁴⁴ Oba tyto proudy se ve většině případů shodnou na nutnosti současné situaci, která do budoucna bude eskalovat, nějakým způsobem reflektovat a zamýšlet se nad možnostmi eliminace jejích negativních dopadů.

Radikálové upozorňují podobně jako proud kritického globalismu na problém zneužitelnosti mezinárodního prostoru, kde nefungují žádné anebo velmi slabě vymahatelné mantinely jednání aktérů, kteří nejsou nikomu a ničemu povinni jednat demokraticky. Na druhou stranu kosmopolité podobně jako těšitelé artikuluji nadšení z pozitivních dopadů globalizačních procesů, a to hlavně v sociálním kontextu. Oba proudy se nicméně shodnou na nutnosti reakce na současnou situaci, rozdíl je spíše v radikalitě navrhovaných změn.

Z kosmopolitního hlediska společně s proměnou systému a uvolněním omezovaných svazků nastává doba, kdy je možné, aby lidé vytvářeli vazby ne pouze

prostřednictvím národních kontextů, ale ve smyslu širšího lidského společenství v rámci globální společnosti. Díky tomuto celosvětovému uvolnění, které samozřejmě závisí na mnoha dalších lokálních podmínkách, nastává situace, která může naopak mnohem více přispět k demokratizaci světa v tom nejširším významu.

Existence mnoha aktérů v mezinárodním prostoru, jejichž působení a aktivity se spojují, násobí, vzájemně překrývá či negují, vytváří pavučinu vztahů ekonomické, sociální, kulturní, vědecké či politické povahy. „V jedné síti se tak propojují státní úředníci, regionální agentury s nevládními organizacemi a ty zase s podnikatelskými subjekty.“⁴⁵ V souvislosti s pluralitou víceúrovňových aktérů vzniká instituce globálního vládnutí zobrazená mnohohrstevnatou pavučinou vztahů, přičemž specifikum termínu vládnutí je právě absence suveréna, který by reprodukoval význam vlády, jak ji známe z národního státu.

Přestože v rámci sítě, kde je vyjádření politické moci označováno jako globální nebo víceúrovňové vládnutí existuje mnoho striktních pravidel, jak se shoduje Ondřej Císař i například Luboš Tichý a „celá řada oblastí je dnes upravena právně definovanými pravidly ve formě „mezinárodních režimů“, jakými jsou například režimy upravující mezinárodní leteckou dopravu nebo nešíření jaderných zbraní a globálně institucionalizovanými normami týkajícími se například lidských práv či korupce, které upravují jednání jak států, tak nestátních subjektů“,⁴⁶ je ustavení mezinárodního práva a vznik dodatečných norem tím nejnaléhavějším problémem dneška.

David Held, jeden z předních kosmopolitních autorů, je názoru, že demokracie, zatím pevně usazená v termínu národního státu, má být osvobozena z tohoto nároku. „Moderní demokratická teorie a praxe byla konstruována na základě vestfálského systému států – s územní daností je spojen i pojem demokracie a místních ústavních institucí. Svoboda, rovnost, zajištění základních lidských práv či volební mechanismy byly deklarovány také skrze národní stát a jeho instituce.“⁴⁷

Toto je však dnes neudržitelné a nastává nutnost uplatnění kosmopolitního konceptu demokracie, který je založen na uznání pokračujícího významu národního

⁴⁴ Barša, Císař: Anarchie a řád ve světové politice. Kapitoly z teorie mezinárodních vztahů, 2007, kap. VII., 17., 1.

⁴⁵ Císař: Mezi suverenitou a světovým státem. Nezavršená demokracie, 2004, str. 166

⁴⁶ Císař: Mezi suverenitou a světovým státem. Nezavršená demokracie, 2004, str. 170

⁴⁷ Held: The Transformation of Political Community, 2003, str. 1

státu, ovšem za stejného uznání globálních vlivů a respektu k novým mezinárodním komunitám, které limitují národní suverenitu. Konkrétní výstupy jsou již úkolem pro sociální hnutí, alternativní kritická uskupení, multilaterální instituce a další, které budou ovlivňovat především nadnárodní organizace k přijetí závazku demokratických standardů.

Při představě současného uspořádání je naivní předpokládat, že stát bude zcela vymýcen. Patrně bude nadále sehrávat úlohu v mezinárodním dění, ovšem nyní už jen jako jeden z širšího množství aktérů v rozmanitějším mezinárodním prostoru. Význam národního státu současný a budoucí může naplňovat jak kategorii ekonomickou či vojenskou, tak kategorii sociální – buď pro navazování solidárních vztahů v rámci zavedené sociální kategorie pro potřebu kolektivních akcí v globální přítomnosti nebo jako obranu proti „anarchii, nepřehlednosti a abstraktnímu chladu globalizovaného lidství současnosti.“⁴⁸

S politickou proměnou národního státu je vnitřně propojená a neredukovatelná proměna sociálního uspořádání, neboť postnacionální konstelace je sociální denacionalizací a politickou odpovědí na ni.⁴⁹ Nastínění komplexní transformace státu v oblastech ekonomiky, kultury a politiky zakončíme právě proměnou v sociální oblasti, tj. proměnou postavení jednotlivce, občana. Změna pozice jednotlivců a skupin je inherentně souvislá s transformací národního státu a je druhou proměnou, která určuje povahu postvestfálské éry.

Během moderní éry byla sociopolitická identita definovaná především územně, přičemž státní hranice byly klíčovou hradbou identity a všechny interakce směřované za hranice se odehrávaly mezi státy (buď přímo mezi jejich vládami nebo pod jejich striktní kontrolou). „Moderní suverenita byla totalizující koncept. Spojovala dohromady části neúplné a překrývající se autority do jedné samostatné struktury, ztělesněné v územně vyhraněných a vzájemně exkluzivních státních formacích.“⁵⁰

Velký skok udělala ve změněných podmínkách světového systému globální společnost, která je symbolem nové éry a která je zároveň sama cestou, jak tvarovat svět pod těmito novými podmínkami. Globální společnost mohla dojít svého alespoň částečného naplnění především díky změně pozice a identity občanů národního státu,

⁴⁸ Barša, Císař: Anarchie a řád ve světové politice. Kapitoly z teorie mezinárodních vztahů, 2007, kap. V., 11., 3.

⁴⁹ Zürn: The State in Post-National Constellation. Societal Denationalization and Multi-Level Governance, 1999

kteří byli ve vestfálském systému rozparcelování exkluzivním konceptem národní identity.

Díky novým podmínkám národní identita společně s jejím vnějším omezením částečně eroduje, avšak zdaleka nemizí v závislosti na širším kontextu lokálních a kulturních souvislostí. Přesto ale „[z]ačal probíhat posun od jednorozměrné národní identity k identitě složené z více vrstev“.⁵¹

Proces proměny pozice jednotlivce začal v přímé souvislosti s borcením myšlenkových a identitních hranic státu. S tímto procesem přichází i změna pozice jednotlivce. Díky kulturní a sociální globalizaci a technologickému vývoji si nemusí občan národního státu nutně vybírat mezi lokálními podněty, ale snadno se dostávat ke zdrojům, které lokální sféru přesahují.⁵² Vzhledem k ekonomické globalizaci může být mnohem pravděpodobněji než dříve konfrontován s příslušníky jiných států v rámci svého povolání. Má mnohem větší šanci se sdružovat napříč hranicemi států. Všechny tyto možnosti, na něž samozřejmě každý člověk na této planetě ani zdaleka dosáhnout nemůže, přesto v mainstreamové evropské a severoamerické společnosti s různými přesahy způsobily velkou změnu identit jednotlivců.

S erozí legitimacy státu a určitými pozitivními možnostmi, které přináší globalizace, může jednatlivec přibírat další identity, nebo jinými slovy svoji identitu znásobovat. Může se sdružovat v sociálních spolcích, které již nemusejí být nutně lokálního charakteru, což samozřejmě přináší mnohem větší obzor možností. Stejně často působí i práce vykonávaná v rámci nadnárodních firem a mnohem nejširěji zabírá kulturní globalizace v kombinaci s konzumním přístupem k životu, přičemž hodnocení ponecháváme stranou.

Všechny tyto nové identity, které jedinec může přibrat k té národní, nutně berou národní identitě její výsadu a dominanci. Společně s vícečetností identit přichází vlažnější identitní pouto občana ke státu. „Klesající význam státu pro občany zapříčiňuje nejen úpadek legitimacy, ale také jeho schopnost občany mobilizovat. Je vskutku pochybné se domnívat, že by jednotlivci dnes položili za svůj stát život.“⁵³

⁵⁰ Ruggie: Globalization and Global Community, The Role of the UN, The J. D. Gibson Lecture, 2000, str. 14

⁵¹ Barša, Císař: Anarchie a řád ve světové politice. Kapitoly z teorie mezinárodních vztahů, 2007, kap. V., 11., 3.

⁵² Ted' více než kdy jindy v tomto textu mluvíme o Evropě a Severní Americe.

⁵³ Bohas: A New Middle Age: A Post-Westphalian Approach to EU, 2003, str. 9

V případě krizové životní situace se nemusí občané národního státu a nyní i členové ustavující se světové komunity odvolávat pouze ke státním orgánům, ale příslib spravedlnosti přinášejí i instituce mezinárodního a evropského práva. Člověk může být občan národního státu, příslušník širší zastřešující organizace, člen nebo sympatizant sociálních spolků a hnutí, zaměstnanec nadnárodní korporace a tak bychom mohli pokračovat dále. Jedinec může přibírat a vzájemně překrývat mnoho dalších a různorodých identit přesahujících svou podstatou rámec národního státu. Vrací nás skutečnost vícečetných identit a příslušností spolu s roztržičkami autority státu zpět ke středověku?

Touto a dalšími otázkami se budeme zabývat v následujících kapitolách, které nám pomohou objasnit třetí rozdíl mezi vestfálským a postvestfálským systémem. Po proměně národního státu a změně pozice jednotlivce a skupin popíšeme proměnu mezinárodního uspořádání.

3] Teoretické modely

V předchozí kapitole jsme ukázali, jak se proměňuje národní stát a pozice jednotlivce v politickém i sociálním významu. S touto kardinální změnou se nutně mění i ustavený mezinárodní systém, který reflektoval dřívější povahu jediného aktéra vytvářející hrací pole. Změněné podmínky, které podmiňují konstrukci samotného systému, si vynutily přestup do nové éry mezinárodního řádu, postvestfálské éry. Mezinárodní uspořádání je nyní spíše než mezinárodní označováno jako světové či globální. Mezinárodní vestfálský systém ztratil svoji legitimitu a ještě mnohem více pozbyl na atraktivitě. Co ovšem nastoupí na pozice, jež národní stát nutně opouští a jaké uspořádání se na tomto základě utvoří?

To jsou základní otázky, které uvolněný mezinárodní prostor vyvolává. Změna samotné stavby dosavadního mezinárodního systému a přechod do postvestfálské éry logicky vyvolává reakce. Těmi jsou zaprvé analýza a popis stávající situace, zadruhé pak na základě tohoto porozumění predikce možných nových uspořádání, přičemž právě „vznik multiperspektivních institučních forem byl identifikován jako klíčová dimenze v porozumění možnostem postmodernity“.⁵⁴

Odpovědi na novou situaci jsou do různé míry obsaženy v následujících modelech současného uspořádání. Nechápejme ovšem tyto modely jako absolutně srovnatelné, každý koncept reaguje na poněkud odlišné podněty a vyrovnává se situací dle toho, jak ji daní autoři vnímají a posuzují.

Prvním konceptem je neomedievální říše, která navazuje především na proměnu postavení jednotlivce a jeho možnosti přibírat další identity a příslušnosti. Druhý koncept, model globálního vládnutí souvisí s toutéž změnou, ale současně více upozorňuje na proměnu národního státu a následného uvolnění mezinárodního prostoru, kde se může ustavovat globální společnost. Posledním konceptem zmíněným v této kapitole je model kapitalistické Říše Michaela Hardta a Antonia Negriho.

⁵⁴ Ruggie: *Territoriality and Beyond*, 1993, str. 174

3.1] Neomedievální rozmělnění

Vzhledem ke změnám postavení člověka v rámci mezinárodního prostoru se začalo uvažovat o návratu do středověku nebo jinými slovy o vstupu do nového středověku. Ztělesněním těchto úvah je teorie neomedievalismu, která se zaměřuje na popis současného stavu, v němž spatřuje zarážející analogii s předchůdcem vestfálského systému, středověkou érou.⁵⁵

Myšlenkou neomedievalismu se jako jeden z prvních zabýval Arnold Wolfers již v roce 1962, dle něhož porozumění středověku může nabídnout pozadí pro analýzu tehdejších makrohistorických změn.⁵⁶ Posléze ale Wolfers došel ke zjištění, že neomedievální teorie není uspokojivým vysvětlením situace velmocenské soutěže. Wolfersovo zamítnutí je vysvětlováno jeho náležitostí k realistické tradici, která je postavena na analýze situace z hlediska národních států.⁵⁷ Nicméně, po jeho odmítnutí upadl neomedievalismus do zapomnění, dokud jej neoživil v polovině sedmdesátých let Hedley Bull v „Anarchické společnosti“, který jej ovšem rovněž odmítl jako nedostatečný nástroj pro analýzu mezinárodních vztahů.⁵⁸ Po další hibernaci byl tento koncept oprášen až v devadesátých letech, kdy zaujal významné autory jako Pierra Hassnera (1992), Alaina Minca (1993), Roberta D. Kaplana (1994) či Davida Helda (1995). Dalších autorů je celá řada, jsou to například Joerg Friedrichs, Henri-Alexander Bohas nebo Jan Zielonka, ale i Dietrich Jung a jiní.

Podle výše uvedeného popisu středověkého systému jako předchůdce systému vestfálského byla tato doba charakteristická existencí vícečetných identit a vícero mocenských pólů. Struktura křesťanské evropské společnosti byla tvořena třemi řády: knězi, šlechtici a pracujícím venkovským lidem.⁵⁹ Každý z těchto řádů či vrstev nabýval více identit. Nejmarkantnější je tento stav především u lidu, jehož identitu utvářela příslušnost k vazalovi, feudálovi, knížeti, králi.⁶⁰ Tuto posloupnost završovala ještě existence dvou vyšších autorit – císaře a papeže, jejichž sféry vlivu se překrývaly

⁵⁵ Neomedievalismus byl poprvé zmíněn italským medievalistickým spisovatelem Umbertoem Ecoem v roce 1973 („Snění o středověku“). Tento termín je užíván ve spojitosti se spisovateli, kteří navazují ve svých románech na středověkou dobu, také se objevuje jako pojmenování nového oboru historických věd zkoumající středověké dějiny a nakonec se vyskytuje ve smyslu politickém, jemuž se budeme věnovat my.

⁵⁶ Friedrichs: *The Meaning of New Medievalism*, 2001, str. 475

⁵⁷ Friedrichs: *The Meaning of New Medievalism*, 2001, str. 476

⁵⁸ Bull: *The Anarchical Society*, 1977 (Friedrichs: 2001)

⁵⁹ Le Goff, *Kultura středověké Evropy*, 2005, str. 343-347

a navzájem spolu soupeřily. Jedinec tak nutně nastupoval většího počtu identit a příslušností právě ke svým pánům a těmto dvěma mocenským centřům.

Ustavení národních států ale oproti tomu pevně definovalo pouze jednu politickou autoritu na daném území, tedy jeden monopol moci. Ve vestfálském systému byl člověk vymezován tím, že příslušel k danému území, tj. národnímu státu a vyjadřoval se většinou pouze jednou příslušností a jednou národní identitou.

V době postvestfálské éry je ovšem tato striktní příslušnost rozměňována. Jinými slovy, vícečetná příslušnost je právě jednou ze změněných podmínek, které vůbec postvestfálskou éru vytvářejí. K národní příslušnosti se přidávají další příslušnosti a identity. Dnes se jedinec může identifikovat s větším množstvím těchto náležitostí, jak jsme vysvětlili v kapitole o globalizačních proměnách. Tyto „[nové] loajality se stávají dominantními a zpochybňují národně státní mocenský monopol legitimní politické akce v mezinárodním proudu“.⁶¹

Ustoupení národního státu a ustavení světového systému je tedy postaveno na pluralitě různých asymetrických aktérů a vyznačuje se neřízeným zahrnutím jedinců, skupin a institucí do svého rámce. Jednotlivci, kteří se nějakým způsobem projevují v tomto systému, přičemž většinou bývají zahrnuti do širšího uskupení, souběžně s podstoupením nestátních transnacionálních aktivit přibírají další příslušnosti. Samozřejmě tato možnost tu byla do jisté míry i před uvolněním mezinárodního prostoru, ovšem spíše substátního charakteru a zároveň i kvantitativně byla velmi odlišná.

Výsledná pluralita příslušností je pak tím, co spojuje postvestfálskou éru s dobou předmoderní, středověkou, ve které byl jedinec vymezen vícečetnými identitami. „Tento hluboký trend vícenásobných identit může být považován za návrat do středověku, kde jednotlivci byli oddáni více než jedné identitě, jako např.: papežovi, místnímu vlastníku půdy a králi.“⁶²

Ovšem teorie neomedievalismu nestaví svá tvrzení o analogii se středověkem pouze na základě změny v pozici jednotlivce a jeho snadnější možnosti přibírat další identity. Dalším bodem, o který svoji tezi opírá, je opětovná roztržštěná autorita. Středověký systém je dle Friedrichse charakterizován existencí „vzájemně se

⁶⁰ Le Goff: Kultura středověké Evropy, 2005, str. 383

⁶¹ Friedrichs: The Meaning of New Medievalism, 2001, str. 478

překrývajících autorit a mnohonásobných loajalit, spojovaných dualitou soutěžících univerzalistických tvrzení“.⁶³ Ve středověkých říších bylo uspořádání vyjádřeno vysoce fragmentovanou a decentralizovanou sítí sociopolitických vztahů, kde nárok na legitimitu souběžně udržovaly soupeřící a přesto propojené instituce církve a politické říše. Středověk tudíž nebyl ani anarchický ani monopolní.⁶⁴

V souvislosti s teorií neomedievalismu je vždy zmiňována Evropská unie jako praktický doklad a dobrý příklad funkčnosti mnohočetné identity a existence více politických autoritativních center, které monopolní autoritu narušují.⁶⁵ „Evropská unie otevírá nový středověk, který je charakterizovaný segmentovanými a překrývajícími se autoritami, kde staré a nové loajality a entity koexistují.“⁶⁶ Spolu s principem subsidiarity a ohromného teritoriálního záběru simuluje již nyní model překrývajících se a ne zcela jasně vymezených autorit, připomínající spíše předmoderní model rozptýlené mocenské kontroly.⁶⁷ Evropská unie v sobě symbolizuje jako *sui generis* vstup do nového středověku, protože v sobě spojuje jak moment vícečetné příslušnosti, tak moment roztržité autority. Tím jak „[e]vropská integrace iniciovala a posílila hlubokou dynamiku, která vytvořila vzájemnou závislost mezi státy a společnostmi, a podpořila substátní entity“⁶⁸ k tomu, aby na vyšší úrovni než je národní mohli vytvářet nové supranacionální vazby, zároveň přispěla k oproštění jedinců z národní výlučnosti. Tito jedinci a skupiny jsou pak schopni relokovat svoji vázanost ke státu. Evropskou unii lze tedy označit za středověkou říši, která s sebou nese regulační strukturu zahrnující mnoho národů rozličných kultur, jazyků a etnických společenství a která dokazuje skutečnost vícečetných identit a svým způsobem možná napodobuje středověké uspořádání.

Analogie se středověkou dobou je neomedievalisty spatřována na dvou frontách – sociální a politické. Faktická možnost a skutečnost násobení identit a příslušností je podpořena roztržitím politické autority, již schraňoval národní stát. Povaha dnešních proměn se zdá být opravdu podobná středověké vícečetné příslušnosti a existenci více mocenských center.

⁶² Bohas: *A New Middle Age: A Post-Westphalian Approach to EU*, 2003, str. 9

⁶³ Friedrichs: *The Meaning of New Medievalism*, 2001, str. 475

⁶⁴ Friedrichs: *The Meaning of New Medievalism*, 2001, str. 481

⁶⁵ Bohas: 2003, Friedrichs: 2001, 2003, Ruggie: 1993, Zielonka: 2000

⁶⁶ Bohas: *A New Middle Age: A Post-Westphalian Approach to EU*, 2003, str. 2

⁶⁷ Friedrichs: *Global Governance as the Hegemonic Project of Liberal Global Civil Society*, 2003

Přesto však tento koncept musíme spíše odmítnout. Může sloužit maximálně k abstraktní představě podoby současných změn a zároveň umožňovat narušení konzervativních názorů o sociální a politické transformaci mezinárodního systému. Díky analogii se středověkým řádem, tedy s něčím, co již dříve ustavené bylo, lze lépe přijmout současné proměny. Přesto tento model zůstává na stupni deskripce současné situace a nedává možnost žádné predikce a směru, kterým se svět pod změněnými podmínkami mohl a měl udávat.

Rovněž analogie se středověkou epochou v určitých ohledech není přesná. Situace dnes není stejná, je možná podobná v pohledu na vícečetné příslušnosti, ale násobení identit není dáno svrchu jako ve středověku, tedy nařízením autorit a spíše nutným spadáním pod danou oblast, z čehož často díky nevolnictví nebylo úniku, ale je naopak určena aktivitou zdola, iniciativou jedince a skupiny.

Posledním, co se dá tomuto modelu vytknout, je snaha popřít časový prostor mezinárodního systému a jeho vývoj. Změnilo se příliš mnoho faktorů, nejen sociální identita člověka a monopol moci národního státu. Nelze tudíž hledat tak přesnou analogii se stavem, který prošel mnohaletým vývojem.

Nicméně, na obdobnou deskripci současného stavu se odvolává i další model současného řádu, který ovšem více anticipuje možnou budoucnost světového systému v postvestfálské éře. Právě i neomedievalisté při snaze posunout svoji deskripci dál využívají modelů globální společnosti a globálního vládnutí, které s analogií se středověkem nemají takřka nic společného.

⁶⁸ Bohas: A New Middle Age: A Post-Westphalian Approach to EU, 2003, str. 2

3.2] Globální společnost a globální vládnutí

Na sociální i politické proměny navazuje i koncept globální společnosti a globálního vládnutí. Rozmělnění výlučné státní příslušnosti vyvolalo stav existence mnoha různých, navzájem se doplňujících, navazujících či překrývajících se příslušností. Možnost nastupovat více sebeidentifikací a náležitostí znamená příležitost a uvolnění mezinárodního prostoru vytváří místo. Tato příležitost a prostor směřuje k nenucenému vytváření globální společnosti.

Globální společnost vzniká podél nejrůznějších spolků a uskupení za hranicemi národních států. Sociální sdružování na základě různých podnětů (ekonomických, ekologických, kulturních atd.) vnáší do uvolněného mezinárodního prostoru sociální rozměr.⁶⁹ Každé uskupení, jež svoji aktivitu neváže na národní stát, vnáší do daného prostoru svoje pravidla, normy či zvyky, ať už jsou jakékoliv. Přesto tato specifická pravidla nejsou v rámci globální společnosti kontrolována žádným suverénním nadřazeným aktérem. Jsou maximálně zadržovány mezinárodním právem, v případě kriminální povahy uskupení se pak rovněž objevuje snaha zadržet jejich činnost na území stále existujícího národního státu národními vnitřně bezpečnostními prvky.

Ačkoliv, jak jsme ukázali, se zdá, že hlavními znaky globální společnosti jsou absence kontroly i nutných jednotících prvků a normativní volnost, mnoho autorů vnímá globální společnost jako místo sdílených norem, pravidel i cílů.⁷⁰ Například pro Annu Leander znamená globální společnost uskupení, které bude silně provázané a spojené společnými hodnotami a bude zahrnovat vytvoření identitních a kulturních komunit.⁷¹ Leander počítá s tím, že ustavující se světová společnost je vysoce nerovná a diverzní, přesto tvrdí, že lidstvo se sjednotí na jednom principu, a to na respektu a dodržování lidských práv.

Patrně a prozatím to jediné na čem se lidstvo, přirozeně členěné do nejrůznějších skupin dle kulturních a lokálních souvislostí, sympatií či zájmů, může sjednotit, je nejširší univerzální norma, tedy ochrana základních lidských práv. Dosažení této základní mety, jež by si měla globální společnost stanovit, bude záviset na jejím budoucím vývoji.

⁶⁹ Badie: 2001, Friedrichs: 2001, Checkel: 1998, Leander: 2001

⁷⁰ Badie: 2001, Friedrichs: 2001, Leander: 2001

Co se týče vyjmenování aktérů, kteří jsou zahrnováni do komplexní globální společnosti, můžeme začít u globálních sociálních hnutí, přes regionální uskupení, nadnárodní nevládní organizace, nadnárodní koncerny a pokračovat až k mezivládním institucím a samotným národním státům. Přestože globální společnost prvotně vzniká jako transnacionální a nestátní, zahrnuje z hlediska vlastní definice do svého rámce i národní stát jako sociální uskupení jednotlivců a politický a ekonomický subjekt i objekt.

Jak jsme naznačili již v kapitole o transformaci národního státu, tato jednotka je spíše reformulována globalizací, než úplně vymazávána ze zemského povrchu. Můžeme předpokládat, že stát se udrží, a to dokonce ve více významech. Je zavedenou sociální kategorií, z hlediska nadnárodních ekonomických subjektů představuje tučné sousto a získání státní zakázky je jedním z nejlukrativnějších obchodních počinů. Zároveň je ustálenou kategorií i v kulturním významu jako zdroj financování kulturních institucí, politicky pak ve smyslu garanta demokratických procedur a zároveň jako cíl oslovení mezinárodních a nadnárodních organizací.⁷²

Standfordská skupina vedená Johnem Meyerem předkládá možné vysvětlení proč, přes zmíněné vlivy, které narušují postavení státu, tato jednotka stále přetrvává.⁷³ Má totiž stále ještě „podíl na světě, jehož společnosti, organizované jako národní státy jsou strukturně podobné v mnoha neočekávaných dimenzích a mění se v mnoha podobných způsobech“.⁷⁴ Meyer zmiňuje, že vnější konstrukce národního státu složená z politických funkcionářů v národních a mezinárodních byrokraciích a v mezinárodních organizacích stále hraje v globalizovaném světě důležitou úlohu a drží tak svůj podíl vlivu. Tyto byrokracie jsou podporovány mezinárodní třídou znalostně založených intelektuálů, jež jsou spojeni v určitém diskurzu, neboli epistemickým společenstvím. „Političtí funkcionáři a epistemická společenství dohromady produkují, uzákoňují a znovu reprodukují obraz vývoje, výkonu a racionálního aktérství, které vytváří iluzi suverénního národního státu jako privilegovaného místa nezávislé akce s určitými vlastními zájmy v mezinárodní sféře.“⁷⁵

⁷¹ Leander: *Globalisation, Transnational Politics and Dislocation of Politics*, 2001, str. 13

⁷² Habermas: *A Political Constitution for the Pluralist World Society?* 2005

⁷³ Tato skupina je tvořena vědci jako je John Meyer, John Boli, George Thomas a Francisco Ramirez (Friedrichs: 2001).

⁷⁴ Friedrichs: *The Meaning of New Medievalism*, 2001, str. 486

⁷⁵ Friedrichs: *The Meaning of New Medievalism*, 2001, str. 487

Globální společnost je tedy sociální dimenzí deterritorializace národního státu vlivem globalizačních procesů. Zahrnuje z definice všechny možné aktéry i národní státy a je charakterizována velkou liberálností a absencí jednotící schématu, přičemž jediným jednotícím momentem může být respekt k lidským právům.

Politickou dimenzi tohoto procesu a zároveň politické vyjádření globální společnosti nalezneme v pojmu globální vládnutí. Tento pojem se poprvé objevil v knize Jamese N. Rosenaua a Ernsta-Otto Czempuela z roku 1992 „Vládnutí bez vlády“. Dalším dokladem tohoto výrazu globální společnosti je podle Friedrichse i založení Komise pro globální vládnutí v rámci OSN v roce 1995. Tuto komisi založila skupina seniorských státníků vzhledem k rostoucí nutnosti vypořádat se s problémy, na které je dosah národních států krátký. Těmito problémy jsou především regulace a možná nestabilita světových finančních trhů či hrubá devastace životního prostředí.⁷⁶

Ovšem nechápejme existenci globálního vládnutí jako cílené vyjádření globální společnosti. Světová společnost se nachází ve fázi svého ustavování a je mnohem více procesní záležitostí. Globální vládnutí je oproti tomu fenomén, který již v rámci globalizovaného světa funguje přibližně od devadesátých let a je spíše označením faktického výkonu politiky na úrovni víceméně neregulovaného mezinárodního prostoru.

Nový světový systém tvořený zárodky světové společnosti je prostoupen praktikami globálního vládnutí. Díky vzájemné rostoucí závislosti jednotlivých institucí, států a jiných uskupení vzniká síť mnoha různých aktérů. Tito aktéři, jak bylo zmíněno, nejsou podřazeni žádnému vyššímu subjektu, ale pouze rámcově regulováni mezinárodním právem v momentě jeho vážného porušení. Přesto však je tento prostor vyplněn různými pravidly, které jednotlivé subjekty vzájemně nastolují.

Vzhledem k tomu, jak si jednotliví aktéři hájí své zájmy nebo se ubírají za svými nejrozmanitějšími cíli, se navzájem dostávají do situací, kde mohou kooperovat nebo si naopak odporovat. Při kooperativním chování navazují kontrakty a vymezují pravidla jednání. Tak dochází k tomu, že volný mezinárodní prostor je vyplněn pravidly ustavenými aktéry světové společnosti. Tato pravidla se pak mohou stávat precedenty a vytvářet více jednotící dojem.

⁷⁶ Friedrichs: *Global Governance as the Hegemonic Project of Liberal Global Civil Society*, 2003, str. 2-3

Globální vládnutí je právě souhrnem těchto různých praktik, pravidel, smluv a norem, které vytvářejí samotní aktéři, ne nadřazený suverén, proto tedy vládnutí bez vlády. Tyto praktiky mohou být ztělesněny i v obřímých organizacích jako jsou „například světová obchodní organizace WTO [nebo] Organizace Spojených národů pro vzdělání, vědu a kulturu (UNESCO)“.⁷⁷

Model globálního vládnutí odpovídá stejně jako neomedievální koncept pouze na otázku po popisu současného stavu, ale jeho povahu patrně odhaluje mnohem lépe než neomedievalismus. Nicméně koncept globální společnosti je v tomto ohledu mnohem plodnější. Nejenom, že rekognoskuje terén za hranicemi národních států, ale ukazuje možnost alternativního uspořádání vůči variantě mezinárodnímu uskupení národních států. Zároveň také respektuje jeho zavedenou instituci, která v pozměněné formě bude do globální hry nadále zasahovat.

Globální společnost je velkým tématem, ke kterému se teoretici reagující na nové světového uspořádání budou muset neustále vracet. Zároveň model globální společnosti ukazuje nejen možnosti, ale i úkoly ustavující ho se globálního řádu, tedy především zajištění lidských práv na celém světě a jejich důslednou ochranu a zároveň i nutnost ustavení pravidel, která by tento rys globální společnosti učinily závazným.

⁷⁷ Barša, Císař: Anarchie a řád ve světové politice. Kapitoly z teorie mezinárodních vztahů, 2007, kap. VI., 14., 1.

3.3] Kapitalistická Říše

Dílo amerického literárního teoretika a italského politického filosofa, které volně překračuje hranice žánrů jako je právo, kultura, politika, ekonomika vyvolalo od svého vydání v roce 2000 v akademickém společenství obrovský rozruch.⁷⁸ Model Říše neomarxistů Michaela Hardta a Antonia Negriho, jak je neomarxistické teorii vlastní, je založen na ekonomickém segmentu globalizačních procesů. Kapitalismus postoupil do další fáze, stal se nejen globálním, ale opravdu globálně propojeným. Jeho síla ruine existenci národního státu a vytváří kapitalistické všeobjímající impérium, které sjednocuje pod svým vlivem celý svět. Přestože ekonomická globalizace podkopala suverenitu národního státu, suverenita pod obecným významem proměnu nepodstoupila a našla své vyjádření v nové formě.⁷⁹ „Tato nová forma suverenity je to, co nazýváme Říší.“⁸⁰ Dřívější svět vládnoucí třídy a proletariátu, dominantního jádra a podřazené periferie upadá, nastupuje další éra, doba kapitalistické Říše, kde je místo pro nové nerovnosti, které jsou méně přehledné a méně třídně oddělené. Říše není myšlena ve významu systému, kde existují určující vztahy mezi centrem a periferií, ale spíše jako „difúzní, anonymní síť všeobklopující moci.“⁸¹ Říše tedy není imperialistickým vyjádřením převážení jednoho mocenského centra, ale nástupcem vestfálského mezinárodního uspořádání.⁸²

Protože „eroze tradiční formy zprostředkování a hranic ustavuje příležitost pro nové formy kolektivního uznání a mobilizace,“⁸³ zamýšlejí se autoři nad budoucností této Říše a možnostmi jejího nabourání ve smyslu osvobození od útlaku. Lidé nyní již nejsou reprezentováni jen státními elitami a prvky demokratické reprezentace zahrnutých v národních státech, ale stále více a přímo „pestrou paletou organizací, které jsou přinejmenším relativně nezávislé na národních státech a kapitálu.“⁸⁴ Model Říše je optimistického rázu, a proto autoři pokládají za hlavní výzvu kapitalistické Říše právě tyto alternativní iniciativy, především nadnárodní nevládní organizace a sociální hnutí, které mohou svou aktivitou zdola pozměňovat a narušovat tvar dominantního

⁷⁸ Balakrishnan: *Debating Empire*, 2003, Introduction, str.viii

⁷⁹ Hardt, Negri: *Empire*, 2000, str. xi-xii

⁸⁰ Hardt, Negri: *Empire*, 2000, str. xii

⁸¹ Balakrishnan: *Debating Empire*, 2003, Introduction, str.ix

⁸² Hardt, Negri: *Empire*, 2000, str. xiv

⁸³ Rustin: *A postmodern Theory of Revolution*, in: Balakrishnan: *Debating Empire*, 2003, str.7

⁸⁴ Hardt, Negri: *Empire*, 2000, str. 311

vrchního kontrolora.⁸⁵ Občanská společnost byla pohlcena státem. V Říši však naopak to, co bylo absorbováno státem, prvky, které pohltit a které dříve usměřovala a zprostředkovávala právě občanská společnost, se nyní vynoří s větší silou.⁸⁶ „Osвобоzení podřízených subjektů má pak spočívat ve spontánních erupcích přímé akce. Ty mohou probíhat po celém obvodu systému a ve všech sociálních oblastech.“⁸⁷

Pád Říše, který je již sám obsažen v klasickém pojmu říše, jak jej známe z dějin, je pak způsoben jednotlivci a skupinami, kteří svým jednáním a smýšlením vytvářejí alternativu samotnému vším prostupujícího systému.⁸⁸ Autoři tedy nepředpokládají, že by se současný systém mohl reprodukovat do nekonečna. Samo jeho ustavení nezadržitelně spěje k zániku.⁸⁹ Konec Říše však není automatický, ale musí být vyvolán globálním lidem. Hardt a Negri zavádějí v této souvislosti pojem „množství“⁹⁰ nebo „zástupů“.⁹¹

Tyto zástupy tvořené novými politickými aktéry vznikly nejprve degradací demokratických procedur globalizovaným kapitalismem a posléze jejich agregací s cílem prosazení nových zájmů. Jejich prvním výrazem a nositelem jsou především globální sociální hnutí. Říše se nicméně snaží o kontrolu těchto neregulovaných zástupů a vnutit jim „nějakou politickou formu – G8, NATO, EU, WTO, průmyslové národní státy atd. tak, aby „globalizované zástupy“ ztratily svou potenciálně revoluční sílu“.⁹² Jedinou možností, jak nabourat Říši samotnou, je přímá konfrontace s ní. Přesto jak sami autoři tvrdí, jsou schopni dát spíše abstraktní odpovědi než návody přímé politické akce proti Říši.⁹³ Hlavní úkol je ovšem jasný a zřetelný již v této chvíli – „první část politického programu pro globální zástupy, první politický příkaz: globální občanství“.⁹⁴ Cesta globálního občanství a ustavení globální společnosti je tak jedinou mocnou silou, kterou mohou zástupy vytvořit. Díky spojení alternativních forem v globálním měřítku mohou zástupy zorganizovat definitivní úder kapitalistické Říši. „Nikoliv dělnická třída, vedená avantgardou – hierarchicky organizovanou

⁸⁵ Hardt, Negri: Empire, 2000, str. 312

⁸⁶ Rustin: A postmodern Theory of Revolution, in: Balakrishnan: Debating Empire, 2003, str. 5

⁸⁷ Barša, Císař: Anarchie a řád ve světové politice. Kapitoly z teorie mezinárodních vztahů, 2007, kap.VI., 16., 3.

⁸⁸ Hardt, Negri: Empire, 2000, str. 371

⁸⁹ Hardt, Negri: Empire, 2000, str. 343

⁹⁰ Barša, Císař: Anarchie a řád ve světové politice. Kapitoly z teorie mezinárodních vztahů, 2007, kap.VI., 16., 3.

⁹¹ Bělohradský: Globalizace: Hyperpoptávka po kolektivních akcích a deficit sociálního kapitálu, 2006

⁹² Bělohradský: Globalizace: Hyperpoptávka po kolektivních akcích a deficit sociálního kapitálu, 2006, str. 7

⁹³ Hardt, Negri: Empire, 2000, str. 399

⁹⁴ Hardt, Negri: Empire, 2000, str. 400

sociálně-demokratickou či komunistickou stranou —, nýbrž divoké a spontánní množství (multitude) je nositelem právě probíhající komunistické revoluce.“⁹⁵

Nicméně Hardt a Negri se spoléhají na nutný dějinný vývoj současného stavu.⁹⁶ Ustavování a následná aktivizace zástupů je nutnou samoorganizací, tedy procesem vnitřního ustavování se a reprodukování se bez vedení vnějším činitelem. A následná mobilizace těchto zástupů je věcí vývoje a přestože nemáme žádné modely pro tento vývoj, můžeme počítat s tím, že alternativní postoj globalizovaných zástupů bude znamenat pro kapitalistickou Říši konec.

Nutno přiznat, že jsme narazili na zatím nejpropracovanější model současného uspořádání, se kterým můžeme anebo nemusíme souhlasit. Přesto i tento koncept ustrnul na ohledání současného stavu, jehož materiální stránku vyostřil do negativ a ideové možnosti jeho možných oponentů do pozitiv. Nemáme žádný výhled, jak bude svět vypadat to prolomení uniformity Říše.

Nicméně, globalizované zástupy spojené v globální společnost jsou nejlepší cestou, jak se vyrovnat se současným přechodem do postvestfálského uspořádání, ovšem nalezení nutných řešení palčivých problémů světového vývoje bude patrně velmi komplikované.

⁹⁵ Barša, Císař: Anarchie a řád ve světové politice. Kapitoly z teorie mezinárodních vztahů, 2007, kap.VI., 16., 3.

⁹⁶ Hardt, Negri: Empire, 2000, str. 411

4] Koncept par excellence – světový stát

Všechny uvedené koncepty se snaží podat určitý popis změněného mezinárodního řádu a do různé míry předpovídat jeho budoucnost. Nicméně, jak jsme viděli, předpovědi ohledně možných budoucích uspořádání jsou spíše mizivé. Modely světového státu se na popis budoucího stavu zaměřují mnohem více, zejména pak teleologický koncept světového státu Alexandra Wendta. Tento model se zároveň jako jediný zabývá proměnou lidské identity, ne na úrovni jejího vrstvení, prolínání či násobení, ale ve smyslu specifického progresu. Na změnách identit jednotlivců a skupin staví Wendt svoji teleologickou vizi světlejších zítřků.

Všechny modely vědomě či nevědomě počítají s tím, že jakákoliv vize transformovaného uspořádání ustrne na problému vztahu jednotlivců a společnosti k dané konstelaci. Proměně lidskosti obecně dávají jen malou šanci, související s negativním chápáním lidské povahy, nebo přinejmenším s existencí renegátských skupin, které nenaleznou uspokojení ani v nejširší definici globální společnosti.⁹⁷ Problém respektu a vůle řád uznávat je diskutován i dalšími autory, kteří považují lidskou identitu v této souvislosti jako proměny málo schopnou.⁹⁸ Přestože předpovídají, že lidstvo se bude uskupovat jiným způsobem než na základě štěpení narýsovaných státními hranicemi, v zásadě svoje identity pozmění jen ve smyslu širších a četnějších příslušností. Tuto představu Wendt nabourává.

Wendtova vize světového státu je ovšem jen jedním z mnoha ztotožnění se s tímto termínem. Další pojetí světového státu jsou spojena hlavně s totalitními zkušenostmi dvacátého století. Světový stát je zmiňován často v souvislosti s nacistickou Třetí říší nebo s komunistickým internacionalismem Sovětského svazu.⁹⁹ Toto rozumění termínu světový stát je spojeno i s obecnou konotací tohoto pojmu, tj. pochopení světového státu jako doslovné extenze dosavadní formy národního státu, což je často označováno i jako světová vláda.¹⁰⁰

⁹⁷ Friedrichs (2003) například varuje, že vždy se budeme muset stále znovu vypořádávat s tím, že někteří jedince, resp. skupiny se nebudou chtít připojit v zájmu lidstva k řešení globálních problémů, ale především, že ani sama globální společnost nemusí být „dobrá“.

⁹⁸ Bělohorský: 2006, Friedrichs: 2001, 2003

⁹⁹ Partington: H. G. Wells and the World State, 2003, str. 1

¹⁰⁰ Carneiro: 2004, Graber: 2004, Johnson: 2004

Vznik samotné ideje světového státu je zhruba rámován devatenáctým stoletím, kdy byla přiblížena básníky, novelisty a filosofy.¹⁰¹ Jedním z obhájců světové vlády a pojetí světového státu jako megastátu byl i Herbert George Wells, který na přelomu devatenáctého a dvacátého století přišel s kosmopolitním modelem světové republiky, kterého by se mělo dosáhnout mírovou cestou.¹⁰² Spisovatel a historik Wells byl jedním z kritiků národní suverenity, jak dokazuje v knihách „Anticipace“ (1901), „Lidé jako bozi“ (1923) a „Nový světový řád“ (1940), kde se vyslovuje pro vznik světové republiky zastřešené světovou vládou, ustavenou procedurami mezinárodního práva. Wells ve svém díle představil klasickou představu „globální federace suverénních států, svázaných dohromady řádem mezinárodního práva, který byl předvídan a požadován těmi, kdo by upřednostňovali přesah národních suverenit, ale přesto by měli odpor vidět národ stát jako úplně zrušený“.¹⁰³

S pochopením světového státu jako megastátního uspořádání kopírujícího funkce národního státu se posléze ztotožňuje například i okruh antropologů jako Robert L. Carneiro, Robert B. Graber, Amber L. Johnson a John S. Partington nebo pak impozantní antiutopistické vize George Orwella, Aldouse Huxleyho či Jevgenije Zamjatina.

Existuje řada způsobů, jak rozumět pojmu světového státu. My se budeme zabývat především přístupy z teoretické reflexe mezinárodních vztahů. K pojmu světového státu se jako první vztáhla tradice realismu ve čtyřicátých letech minulého století. Autory, kteří se tomuto tématu věnovali, byli realisté Edward H. Carr, Hans J. Morgenthau a John H. Herz. Tito autoři pojímali vznik světového státu jako výhodný akt národních států. Na tento přístup navázal Alexander Wendt, jenž ve svém modelu světového státu znovu obnovil idealistickou tradici započatou Immanuelem Kantem. Wendt na rozdíl od Carra, Morgenthaua a Herze pojímá světový stát z perspektivy jeho vhodnosti a dokonce nevyhnutelnosti na základě nutného směřování světového vývoje. Hlavními přístupy analyzující projekt světového státu z politologické perspektivy jsou teoretické směry realismu a idealismu, které symbolizují v našem záměru logiky výhodnosti a vhodnosti.¹⁰⁴

¹⁰¹ Partington: H. G. Wells and the World State, 2003, str. 1-3

¹⁰² Carneiro: The Political Unification of the World, 2004, str. 164

¹⁰³ Ibid

¹⁰⁴ James March a Johan Olsen v roce 1998 označili dva typy logiky pozitivismu a postpozitivismu, kterou přisuzují

Realistická logika výhodnosti a idealistická logika vhodnosti mají základy v ustavených teoretických tradicích realismu a idealismu, které jsou „hluboce ukotveny právě v projektu modernity: realistické myšlení rovnováhy sil a idealistický institucionalismus, oba mají původní základ v osmnáctém století“.¹⁰⁵ Za počátek realismu se dá považovat Utrechtský mír, kde se ustavilo pojetí samoregulujícího se ekvilibria jako hlavního mechanismu evropské společnosti spolu s ideou, že obrana tohoto ekvilibria je zásadní otázkou a zároveň cílem. Idealistický směr byl podle Ruggieho započat rovněž v osmnáctém století Abbé de Saint Pierrem a jeho institucionalistickým plánem na zajištění míru a vyeskalován Kantovou ideou věčného míru mezi republikánskými státy. V dalších dvou kapitolách osvětlíme přístupy autorů z obou tradic k tématice konceptu světového státu.

teoretici těchto dvou tradic chování a jednání jednotlivců a skupin. Logiky vhodnosti a výhodnosti odpovídají pak dvěma typům reflexe světa. Konstruktivismus, který je postaven na vnímání norm a identit a v tomto směru je návazný na idealistickou tradici, odhaluje v reflexi světa logiku vhodnosti. Aktér si je vždy vědom, že se pohybuje v určitém prostředí, které je normami vyplněno a podle toho orientuje do různé míry svoje jednání (Drulák: Teorie mezinárodních vztahů, 2003, str. 129-134). Realistická tradice přisuzuje jednání pouze logiku výhodnosti.

¹⁰⁵ Ruggie: *Territoriality and Beyond*, 1993, str. 146

4.1] Výhodnost

Realisté, kteří se určitým způsobem vyjadřovali k výhodnosti vzniku světového státu, jsou především E. H. Carr, H. J. Morgenthau a J. H. Herz. Zaměříme se na jejich předpoklady a důvody pro ustavení světového státu, stejně jako na vyhodnocení možnosti jeho vzniku.

E. H. Carr o možnostech kvalitativně nového ustavení mezinárodních vztahů uvažoval z hlediska daného mezinárodního uspořádání ve čtyřicátých letech a jeho předchozího vývoje, načež na základě obou vystavil možný vývoj mezinárodního společenství. Zaměřoval se na empirickou analýzu měnící se povahy národního státu a normativní vizi toho, jak by se národní stát měl vyvíjet a co by případně mělo přijít po proměně národního státu.

Ve svém díle o nacionalismu a možnostech internacionalismu z roku 1945 pod názvem „Nacionalismus a poté“ se Carr zamýšlí nad proměnou národního státu, přičemž se na něj dívá z perspektiv etiky a moci. Carr provádí rozdělení nacionalismu na tři fáze – nacionalismus ve svém prvním období od rozkladu středověkého řádu do francouzské revoluce byl především záležitostí intelektuálů, ve druhé fázi do roku 1870 se národní myšlenka demokratizovala, ve třetí se pak dostavila socializace nacionalismu a osvojení si agresivního postoje k okolí a ostatním nacionalismům. Druhá světová válka se pak stala vrcholem a katastrofou třetí periody. Po druhé světové válce Carr pozoruje vznik periody čtvrté, ve které „národy a mezinárodní vztahy jsou v procesu podstupování další jemné a zatím jasně nedefinované změny“.¹⁰⁶

Čtvrtá perioda je charakteristická útoky na hlavní jednotku systému. Národní stát jako jediná akceptovaná jednotka mezinárodních vztahů je konfrontována výzvami jak zevnitř, tak zvenčí.¹⁰⁷ Zevnitř atakuje dosavadní povahu národního státu idealismus, zvnějšku je to síla a moc. Z hlediska etiky a morálky je národní stát nabouráván „těmi, kdo odsuzují jeho vnitřní totalitní implikace a prohlašují, že každá mezinárodní autorita stojící za zmínku musí mít ve svém zájmu práva a prosperitu ne národů, ale mužů a žen“,¹⁰⁸ z hlediska moci je pak národní stát „podkopáván moderní technologickým vývojem, který přeměnil stát na zastaralou jednotku vojenské a

¹⁰⁶ Carr: *Nationalism and After*, 1945, str. 34

¹⁰⁷ Carr: *Nationalism and After*, 1945, str. 38

ekonomické organizace“.¹⁰⁹ Tyto dva momenty jsou vzájemně propojeny, úpadek významu státu po stránce vojenské a ekonomické částečně inspiroval otázky po morálním uznání a ospravedlnění nacionalismu.¹¹⁰

Carr tvrdí, že ačkoliv můžeme národní stát ignorovat po stránce primordiální identity, nemůžeme ignorovat jeho sociální význam. Národní stát, přestože není biologickou nutností, je především historickým uskupením s ustavenými sociálními vazbami. „To, co musí být zpochybněno a odmítnuto je tvrzení, že nacionalismus vytváří z národa jediné právoplatné a suverénní skladiště politické moci a základní ustavující jednotku světové organizace.“¹¹¹

Díky stále přežívajícímu nacionalismu přetrvává představa, že jakýkoliv alternativní mezinárodní řád na sebe musí brát podobu asociace národů, že tedy musí fungovat na stejné organizační bázi jako národní stát. Carr odmítá vznik federálního nadstátu spojeného z národních jednotek a jako optimální a správné východisko označuje spojení jednotlivců a skupin pod stejným účelem, a to zajištěním základní funkce sdružování jednotlivců, tedy bezpečnosti. Jednota států by totiž nebyla funkční, protože se mezi nimi nedá nalézt rovnost, zatímco lidé jako jednotlivci si rovni jsou.¹¹² „Hnací síla stojící za budoucností mezinárodního řádu musí být víra, jakkoliv vyjádřená, v hodnotu jednotlivých lidských bytostí bez ohledu na jejich národní příslušnost nebo příslušnost a ve vzájemnou povinnost podporovat společné blaho.“¹¹³

Ovšem krach nacionalismu po vojenské, ekonomické a morální stránce nás nemusí nutně vrhat do vizí světové státu, neboť „smysl jednoty lidství, dostatečný pro podporu společného stvrzení určitých univerzálních principů a účelů, není dostatečně silný, dle všech dostupných pozorování, aby mohl podporovat organizující výkon suverénní a univerzální autority“.¹¹⁴ Carr upozorňuje, že svět žije v horizontální partikularitě, což snahy o spojení lidstva na univerzálním základě a především pod univerzální střechou světového státu nutně podkopávají. V současném stavu nejsou jednotlivci připraveni na přechod k univerzalizmu, přičemž Carr netvrdí, že někdy nutně budou.

¹⁰⁸ Ibid

¹⁰⁹ Ibid

¹¹⁰ Ibid

¹¹¹ Carr: *Nationalism and After*, 1945, str. 39

¹¹² Carr: *Nationalism and After*, 1945, str. 43

¹¹³ Carr: *Nationalism and After*, 1945, str. 44

Carr tedy v roce 1945 navrhuje, že při současném zjištění, že národní stát není z důvodů materiálních a ideových dostatečný a sjednocená světová jednotka je zatím nesmyslná, je nezbytné specifikovat přechodnou jednotku mezi těmito stavy.¹¹⁵ Jedinou schůdnou možností je rozčlenit a ponechat různé mezinárodní autority pro různé oblasti lidských činností. Tyto autoritativní jednotky (například pro kontrolu vzdušného prostoru či pro silniční dopravu) budou pokrývat dle svého účelu různé oblasti ovšem v nadnárodním měřítku, čemuž bude odpovídat jejich tvar.¹¹⁶ Hlavní princip ustavení a členění autorit tedy bude funkční, ne národní. Mezinárodní společenství nebude již vymezováno dle národních štěpení, ale bude podléhat funkčním autoritám.¹¹⁷ Carr tvrdí, že „největší naděje na dosažení [požadavků sociální spravedlnosti] v další periodě leží v rovnovážné struktuře mezinárodních a multinárodních uskupení, obou pro udržení bezpečnosti, tak pro plánovaný vývoj ekonomik geografických území a skupin národů“.¹¹⁸

Carr tedy odmítá světový stát ve smyslu extenze národního státu. Tento subjekt by musel být podepřen lidstvem sjednoceném na univerzálním základě. Netvrdí ani, že národní stát zmizí. Budoucí uspořádání, přestože největší měrou závisí na budoucím vývoji, bude směřovat k saturaci univerzálních požadavků, které nemusí být rámovány nacionalistickým štěpením. Přesto v současné situaci si můžeme být jistí pouze tím, že ačkoliv svět je stále vymezován mnoha mocenskými centry, bude stále více prostupován společnými požadavky sociální a morální spravedlnosti a že moderní nacionalismus je ve svém původním smyslu překonán.

Carrovo tvrzení podporuje teze o globální společnosti, tedy že lidstvo je schopné sjednotit se a že jeho sjednocení nastolí spravedlivější řád na základě ochrany sociální spravedlnosti a bezpečnosti, které národní stát nemůže zabezpečit vzhledem k morálnímu selhání a technologickému vývoji.

Carrova pozice je tedy následující. Neodmítá světový stát, neboť ten by mohl zajistit bezpečnost a mír. Takovýto subjekt ale musí být podepřen sjednoceným lidstvem. Proces vedoucí k tomuto stavu není zatím zřetelný, proto žádat světový stát je předčasné. Nicméně jisté je, že požadavky sociální spravedlnosti, které mohou být

¹¹⁴ Ibid

¹¹⁵ Carr: *Nationalism and After*, 1945, str. 47

¹¹⁶ Ibid

¹¹⁷ Carr: *Nationalism and After*, 1945, str. 49

zcela saturovány až v rovném uskupení všech mužů a žen, budou stále více prorůstat současným světovým uspořádáním a směřovat k seskupení lidstva na univerzálním základě při zanechání nacionalismu v propadlišti dějin.

Dalším autorem, který se rovněž vyjádřil k širšímu lidskému uskupení, světovému státu, je Morgenthau. Ten je v pohledu na světový stát negativnější než Carr, což patrně vyplývá ze samotného pochopení širšího lidského uskupení. Carr mluví nakonec spíše o globální společnosti, Morgenthau naopak o světovém státu jako o světové vládě. Z tohoto důvodu lze pochopit i to, že je opravdu překvapivé, že tak klasický symbol realismu, jakým je Morgenthau pro realistickou tradici, by se mohl zabývat „nejextrémnějším příkladem normativní makroteorie, jmenovitě světovým státem“.¹¹⁹

Morgenthau uchopil světový stát ne jako možnou cestu naplnění ideových a morálních požadavků, na něž národní stát nemá legitimitu ani schopnost, ale pouze jako výhodnou akci pro vyhnutí se hrozbě nukleární anihilace.¹²⁰ Zamezit třetí světové válce za použití nukleárních zbraní můžeme pouze prostřednictvím doslovné extenze národního státu na globální úroveň, vytvořením jednoho zastřešujícího mocenského centra a následným vznikem mírového stavu uvnitř tohoto světového státu.

V navrhování této vize Morgenthau následoval rozvrženou dichotomii domácí politiky a mezinárodní anarchie. Stejně jako je mír udržován v rámci národního státu, tak pouze tím samym způsobem může být zajišťován na globální úrovni. Pouze „domácí politika“ může symbolizovat a skutečně ztvárnovat ochránce míru. Proto Morgenthau uvedl, že nemůže být nikdy dosaženo světového míru bez světového státu, tedy že „mír a řád mezi národy může být zajištěn pouze ve světovém státu, který by zahrnul všechny národy na zemi“.¹²¹ Morgenthau se zastává instituce státu, když tvrdí, že monopolizované násilí v rámci moderního státního systému je dobrým návodem, jak vymýtit konflikty na globální úrovni. V tomto ohledu se rozchází s Carrem, který tvrdí, že nacionalismus je překonán a že globální sjednocení lidstva je správným vývojem k dosažení požadavků sociální spravedlnosti.

¹¹⁸ Carr: *Nationalism and After*, 1945, str. 70

¹¹⁹ Speer: *Hans Morgenthau and the World State*, 1968, str. 207

¹²⁰ Morgenthau: *Politics among Nations*, 1948, str. 505

¹²¹ *Ibid*

Morgenthau dále specifikuje, že cesta ke světovému státu by ovšem neměla být limitována institucemi a závazky, ale právě a pouze přenesením principiálních funkcí státu na úroveň jednotné světové autority, která by měla kopírovat instituci národního státu, tedy předpokládá vznik světové vlády. V Morgenthauově díle se v tomto ohledu táhne kritika idealismu, od něhož se naprosto distancuje, když tvrdí, že reformy mezinárodních společnosti jednou selhaly, tak je třeba se spolehnout na vyzkoušený zdroj udržení míru v rámci daných hranic.

Morgenthau nicméně uznává, že tato cesta musí být dobrovolná a aby mohl svět vyjádřit svůj souhlas se vznikem světového státu, musel by být nějakým způsobem sjednocen. Proto podmiňuje vznik světového státu ustavením mezinárodní komunity, přičemž „smysl světové komunity nemůže být zformován dokud ti, co rozhodují v rámci národních států, nerozluští nebo nezlepší pnutí ve světě skrze návrat k moudré diplomacii“.¹²² Taková supranárodní komunita jednotlivců „musí cítit příslušnost ke společenství jako celku, která překoná pocity příslušnosti k jejím různým částem.“¹²³ Aby se jednotlivci chtěli uskupovat na tomto základě, musí mít zajištěný přístup ke spravedlnosti.

Světový stát je tedy podmíněn třemi momenty: naprostou a drtivou mocí, výhradní příslušností k celku (již započne mezinárodní komunita) a očekáváním spravedlnosti. Na tom samém je totiž založeno udržení míru v národním státu. Obrovskou důležitost má právě mezinárodní komunita, která bude určovat povahu světového státu, stejně jako společnost ve státě i přes monopol moci určuje zajištění míru a vyhnutí se občanským válkám.

Ovšem taková mezinárodní komunita ještě nevznikla a není jisté, že vznikne. Lidé jsou ve dvacátém století satureováni v národních celcích a jejich neochota spojovat se na vyšší úrovni je patrná.¹²⁴ Jednou z dalších překážek je pak nemožnost vystavení demokratických procedur. Jeden parlament nemůže absorbovat tak odlišná morální přesvědčení a politické zájmy národů jako jsou Američané, Číňani, Indiáni či Rusové.¹²⁵

¹²² Speer: Hans Morgenthau and the World State, 1968, str. 207

¹²³ Morgenthau: Politics among Nations, 1948, str. 506

¹²⁴ Morgenthau: Politics among Nations, 1948, str. 515

¹²⁵ Morgenthau: Politics among Nations, 1948, str. 516

Morgenthau uzavírá, že „v žádném období moderní historie neměla lidská civilizace větší potřebu permanentního míru a tedy světového státu a v žádném období moderní historie nebyly morální, sociální a politické podmínky světa méně přející jeho ustavení“.¹²⁶

Viděli jsme, že ačkoliv se zprvu zdá, že Carr a Morgenthau chápou světový stát odlišně, nakonec je jejich stanovisko velmi obdobné. Oba se shodují, že mír a bezpečnost národní stát nezajistí, jediným skutečně účinným východiskem je ustavení globálního suveréna. Také oba požadují prvotní uskupení lidstva, které pak rozhodne o ustavení světového státu. Jediný rozdíl je v chápání nacionalismu. Morgenthau ho chápe čistě funkčně a zároveň pozitivně i v tom, že ohraničuje různá morální přesvědčení. Carr naopak tvrdí, že nacionalismus je opuštěn a tím se otevírá cesta k žádoucímu univerzálnímu sjednocení, které umožní nejširší možnou míru naplnění požadavků sociální spravedlnosti.

Posledním autorem, jehož přístupem se v souvislosti realistického pojetí výhodnosti budeme zabývat, je John H. Herz. Ten obdobně jako Carr a Morgenthau ve svém článku z roku 1957 uvádí, že jednotka národního státu je konfrontována technologickým vývojem, jenž nabourává legitimitu a suverenitu státu. Herz se přitom zaměřuje přímo na nukleární hrozbu a možnost definitivního zničení celého lidského společenství. Národní stát nemůže v podmínkách nukleární hrozby zastávat hlavní funkci, pro niž byl ustaven, tedy zajištění bezpečnosti ve svém rámci.

Změny národního státu jsou pozorovány již od devatenáctého století v souvislosti s proměnou ve zbrojení. Nejdůraznější úder však národnímu státu zasadily jaderné zbraně. Tato revoluce byla příliš rychlá a systém národních jednotek se nedokázal přizpůsobit. Proto se tento systém nutně mění vzhledem k podryvání funkcí státu.¹²⁷ Přestože, jak tvrdí Herz, současné procesy směřují „k větší kolektivní bezpečnosti národů a právnímu řádu, který bude chránit před nevybíravým použitím síly charakteristickým pro dobu mocenské politiky“,¹²⁸ nepromění transformace národního státu tradiční koncepty mezinárodní politiky jako je moc a zápas o ni. Co ale bude nástupcem národního státu?

¹²⁶ Ibid

¹²⁷ Herz: *The Rise and the Demise of the Territorial State*, 1957, str. 473

¹²⁸ Herz: *The Rise and the Demise of the Territorial State*, 1957, str. 476

Herz tvrdí, že předvídat podobu budoucího systému je velmi nesnadné. Můžeme usuzovat, že se patrně nebude vracet od bipolárního ke klasickému modernímu zmnožení mocenských center.¹²⁹ Je také jisté, že vývoj bude velmi odvislý od záměrů a smýšlení aktérů uspořádání, které mohou proces velmi pozměnit.¹³⁰ Jediné, čím si můžeme být jisti, je, že praktická cesta vede přes multilaterální pakty typu NATO.¹³¹

Existuje ovšem i radikální východisko z této situace. Tím je ustavení globální supervelmoci. „Globální vláda může splnit bezpečnostní zájmy jakékoliv moci i supervelmoci.“¹³² Jedinou cestou ven z možnosti definitivní destrukce lidstva je tedy opuštění schématu partikulárních soutěžících sil. Zde nacházíme naprosto stejnou logiku jakou používá Morgenthau. Herz rovněž stejně jako Morgenthau soudí, že internacionalistické vize byly svým idealismem utopické a nebezpečné, protože realita odpovídala jednotlivým mocenským zápasům.¹³³

Herz ovšem dodává, že pod změněnými podmínkami v situaci totálního zničení je realita jiná. „[D]ichotomie mezi národními zájmy a internacionalistickými ideály už dále nevyhovuje situaci, kdy suverenita a moc vůbec může ochránit národy před rozdrčením.“¹³⁴ Nyní již není utopické tvrdit, že by se lidstvo mělo spojit pod oběma nároky, partikulárními (ve smyslu jednotlivých lidských osudů) a univerzálními (lidskou existencí vůbec). Herzovou vizí a řešením je tedy „globální univerzalizmus poskytující ochranu lidskému druhu chápane sám sebe jako jednu jednotku.“¹³⁵

Herz ale předpokládá, že v nejbližším vývoji budou národní jednotky zachovány, stále budou schraňovat svou moc, budou se vytvářet mocenské bloky, které se na základě paktů budou bránit před vnějším zničením. Přesto nukleární anihilaci se může svět vyhnout jen ustavením globální velmoci, tedy světového státu.

Nicméně velmi překvapivě Herz svoje stanovisko po 11 letech přehodnocuje, a to již v bodě transformace národního státu.¹³⁶ Herz totiž na základě dalšího světového vývoje zjišťuje, že „státy zůstávají primárním aktérem mezinárodních vztahů“¹³⁷ a že

¹²⁹ Herz: *The Rise and the Demise of the Territorial State*, 1957, str. 490

¹³⁰ *Ibid*

¹³¹ Herz: *The Rise and the Demise of the Territorial State*, 1957, str. 491

¹³² *Ibid*

¹³³ Herz: *The Rise and the Demise of the Territorial State*, 1957, str. 492

¹³⁴ *Ibid*

¹³⁵ Herz: *The Territorial State Revisited*, 1968, str. 77

¹³⁶ Herz: *The Territorial State Revisited*, 1968

¹³⁷ Herz: *The Territorial State Revisited*, 1968, str. 76

jeho postoj v předchozí stati byl „doslova neuvážený“.¹³⁸ Herz rovněž stahuje svoje teze o globálním sjednocení lidstva. V tomto časovém období totiž stát stále setrvává na svých pozicích a prokazuje stálost. Můžeme tedy po letech konstatovat, že stát se patrně proměňovat bude, ale nebude mizet ani upadat, tak jak dříve Herz předpokládal. Cestu k internacionalistickým ideálům můžeme tedy odložit na neurčito.

Nutnost zajištění bezpečnosti a ochrany před nukleárními zbraněmi může být uspokojena pouze jednotkou národního státu. Herz tvrdí, že je to způsobeno i lidským instinktem.¹³⁹ Zde ovšem Herz nemá na mysli přímo nacionální jednotku, ale spíše vymezené teritorium, když srovnává lidský instinkt vedoucí k obrnění se na určeném území s instinktem zvířecím.¹⁴⁰ Tento instinkt nazývá Herz teritoriálním imperativem.¹⁴¹ Přístupy, které tento imperativ popírají a snaží se vytvořit neteritoriální jednotku, jakou je například světová vláda, jsou skutečně utopické a měly by být odmítnuty.¹⁴² Mír bude zajišťován postupnou modernizací v rámci národního státu, státy přestoupí do nové teritoriality, signalizované měnicími se podmínkami (jako stálá nukleární hrozba), ovšem „[n]ová teritorialita bude fungovat pouze pokud ... národy a jejich představitelé si budou vědomi, že osud, který nás čeká, je nyní společný všem“.¹⁴³

Morgenthau i Herz jsou vzhledem ke svým vizím budoucího uspořádání a jejich zdůvodněním řazení k teorii nukleární jednosvětovosti.¹⁴⁴ Oba autoři využívají stejné logiky pro zdůvodnění výhodnosti ustavení světového státu.

Herz ovšem vytváří spíše střední pozici mezi Morgenthauem a Carrem. Tvrdí sice, že pod změněnými podmínkami není utopistické žádat sjednocení lidstva a nastolení internacionálních ideálů. Ovšem z jeho článku vyplývá spíše funkční spojení. Herz se pak ke Carrovu pojetí přibližuje tím, že připouští ideály internacionalismu vzhledem ke změněným světovým podmínkám, ovšem naprosto se této pozici vzdaluje ve své následující stati Spojení lidstva nemá žádné implikace k nalezení sociální spravedlnosti. Nakonec se tedy odmítnutím a zakonzervováním národní jednotky kloní spíše k pojetí Morgenthaua. Jedině národní státy mohou být aktéry na světové scéně.

¹³⁸ Herz: *The Territorial State Revisited*, 1968, str. 77

¹³⁹ Herz: *The Territorial State Revisited*, 1968, str. 86

¹⁴⁰ *Ibid*

¹⁴¹ Herz: *The Territorial State Revisited*, 1968, str. 87

¹⁴² *Ibid*

¹⁴³ Herz: *The Territorial State Revisited*, 1968, str. 89

Carr se tedy od obou autorů liší ve zdůraznění univerzálního základu, který spojuje lidi bez rozdílu nacionálního štetení. Všichni autoři se ale (v určité fázi) shodnou na výhodnosti vzniku světového státu a zároveň na nepřipravenosti podmínek k jeho uskutečnění.

Nicméně Carr, Morgenthau i Herz nečekají proměnu lidské identity. Oproti nim vytváří Alexander Wendt současnější model světového státu, který je založen zaprvé na proměně lidských identit a zadruhé na jeho teleologické nevyhnutelnosti.

¹⁴⁴ Babiarz: 2006, Deudney: 1995

4.2] Nevyhnutelnost

Úvahy o světovém státu po Carrovi, Morgenthauovi a Herzovi utichly.¹⁴⁵ Dalším, kdo se k tomuto tématu vrátil, byl až Alexander Wendt, který v roce 2003 napsal stať o nevyhnutelnosti ustavení světového státu. Wendt navazuje na stejný empirický podklad jako realisté. Stát je v tomto pojetí nedostatečným nástrojem pro vyrovnání se se situací bezprostřední jaderné hrozby a zajištění hlavní funkce státu, ochrany vnitřní bezpečnosti. Wendt ovšem připojuje ještě další prvky, kterými jsou kantovské přesvědčení o možnosti věčného míru, hegelíánská logika uznání či deutschovský koncept bezpečnostního společenství. Jeho model se pak liší ještě dalšími znaky, kterými jsou především zahrnutí možnosti změny lidské identity, na níž je postavena jeho teleologická vize o světlých zítřcích lidstva. Wendt zároveň ve svém článku představuje odlišnou pozici nahlížení na světový stát. Navazuje na tradici idealismu, když specifikuje světový stát jako cestu ke spravedlivému celosvětovému řádu.

Wendt při psaní světového státu zůstává u svých dřívějších předpokladů, že realita je vyplňována a utvářena sociálními vztahy, které se ustavují na základě sdílených idejí a norem.¹⁴⁶ Pokračuje i ve státocentrismu a náklonnosti k pozitivistickému přístupu, když teleologii, která je konceptem normativním, podkládá teorií samoorganizace, která přestože již byla aplikována na sociální vědy, vychází z fyzikálních zákonů a chemických výzkumů. Navazuje volně i na koncept kultur anarchií, nicméně zasazuje ho do širšího rámce nutného vývoje. Mezinárodní anarchie stále není sama o sobě, musí být někým či něčím tvořena a reprodukována.¹⁴⁷ Ovšem ve světovém státu není tato činnost volní, ale předurčená a nutná.

Wendtův velký příspěvek teorii mezinárodních vztahů leží právě ve specifikaci různých druhů kultur anarchie, určovaných sdílenými normami a identitami imanentně produkovanými a reprodukovanými jejími aktéry. Ideální typy kultury jsou založeny na sdíleném porozumění a zároveň utvářejí různé role vztahů mezi státy. Tyto kultury mezinárodní struktury jsou tři: hobbesovská, lockeovská a kantovská, přičemž každá se může pohybovat na vertikále její internalizace a zároveň se každá vyjadřuje určitou

¹⁴⁵ Patomäki: *Global Security: Learning from Possible Futures*, 2006, str. 16

¹⁴⁶ Wendt: 1992, 1999

¹⁴⁷ Wendt: *Social Theory of International Politics*, 1999, str. 309

sociální rolí. Všechny kultury anarchie jsou přitom symbolizovány teoretickým přístupem významného politického myslitele. Hobbesova kultura anarchie specifikuje realitu světa jako nutnou válku všech proti všem, hlavní žitou rolí je pozice nepřítele. Lockeova kultura vytváří roli rivala, jejím znakem je pouze občasná válka. Kantova kultura pak specifikuje roli přítele, zde poprvé může být mezinárodní uspořádání přátelské a mírumilovné. Lockeovská kultura je realitou dneška a dle Wendta pravděpodobně směřujeme do kultury třetí, mírové. Vlastní internalizace kultury ovšem nesouvisí s povahou samotné kultury. Tzv. kulturní internalizace může nastupovat do tří stupňů, tj. stupeň donucení, zájmu a osvojení si kulturní formy. I kantovská kultura může fungovat na bázi donucení, není však poté příliš stabilní a snadno nastane degres do nižšího kulturního stupně. Absolutním horizontem mezinárodního anarchického uspořádání je pak kantovská kultura na třetím stupni internalizace, tedy osvojení si kultury, protože to vlastní jednotky uspořádání pokládají za správné. Pokud se postoupí o kulturu výš, pokles zpět je nepravděpodobný, kultury fungují jako sebenaplňující proroctví a směřují k tomu reprodukovat samy sebe a zachovávat se.

Otázkou pak zůstává, jak je možné tyto kultury měnit a jak postupovat do vyšších stupňů. Strukturální změny při přechodu kultur anarchií podle Wendta nejsou snadné a v určitých historických okolnostech dokonce ani možné. Přesto však, jak Wendt poukazuje na dějinném vývoji, že vlastní internalizace kultur časem postupuje výš, stejně „jako se kulturní praktiky stávají rutinou ve formě zvyků, tak se posunují do sdíleného poznatelného pozadí, stávajíc se předpokládanými a samozřejmými spíše než objekty kalkulace“.¹⁴⁸ „[V]íce provokativní otázkou ohledně kulturního času v mezinárodní politice je ta horizontální, tedy zda je nevyhnutelné, že anarchie se bude posunovat z hobbesovské k lockeovské až ke kantovské struktuře. Zde cítím, že odpověď musí být ne [nevyhnutelně], ale náhlým zvratem“¹⁴⁹

Wendt netvrdí, že existuje něco jako nutný předurčený vývoj, ovšem lidstvo jako takové má svoje kolektivní vědomí a zároveň se jako celek i jako jeho jednotlivé části snaží eliminovat nebezpečí smrti, které představuje válčení. Proto násilnosti předchozích kultur, počty mrtvých a pocit vlastního možného ohrožení tlačí lidstvo do

¹⁴⁸ Wendt: Social Theory od International Politics, 1999, str. 310-311

¹⁴⁹ Wendt: Social Theory od International Politics, 1999, str. 311

nastoupení první opravdu mírumilovné struktury kantovské povahy. Ovšem Wendt zřetelně tvrdí, že není žádná historická nutnost a záruka, že „podněty k progresivní změně překonají lidskou bezmocnost.“¹⁵⁰ Přesto světová politika a svět sám prochází proměnou a prokazatelným historickým vývojem. „Náhly zvrat, nicméně, je zde i bez záruky, že kulturní čas v mezinárodní politice bude postupovat vpřed, myslím tedy, že každý může tvrdit, že nebude sestupovat zpět, leda v případě velkého exogenního šoku.“¹⁵¹ Důležité je to, že pokud se jednou daná kultura internalizovala na jejím nejvyšším stupni, je velmi malá šance, že degeneruje do nižšího stádia. Lidé si v dané kultuře vydobudou určitá práva (v lockeovské suverenitu, v kantovské svobodu od násilí), kterých se nebudou chtít vzdát. Když tedy opomineme exogenní šoky a uvědomíme si, že endogenní dynamika je dle historie vzestupná, můžeme se spolehnout, že mezinárodní systém se bude vyvíjet ke stále mírumilovnějším uspořádáním. Nemáme ovšem proto pevné ujištění.

Na počátku objasnění Wendtova modelu světového státu si musíme uvědomit to, co Wendt uvádí až později. Světový stát nemusí být nutně chápán jako extenze národního jednotky, nemusí být představován světovou vládou ani světovým prezidentem, nemusí tedy odpovídat našemu současnému rozumění tomuto pojmu.¹⁵² Wendt zároveň nepojímá stát pouze z weberovského hlediska, tedy jako monopol násilí na určitém teritoriu, ale přejímá z části i hegelovské pojetí státu, tedy že „plný význam státu není jen ochrana fyzické bezpečnosti jejích členů, ale také vytvoření možnosti uplatnění jejich subjektivity, což nemůže být plně realizováno, pokud nejsou uznávány jako vzájemně rovní“.¹⁵³ Světový stát tak může být stabilní nejen za předpokladu zajištění jeho hlavní funkce, dosažení bezpečnosti, ale pouze ve shodě s uznáním všech svých členů. Splnění materiální a ideové podmínky je nezbytné a je zároveň účelem vzniku světového státu.¹⁵⁴

Teleologickou nutnost vytvoření světového státu zakládá Wendt na teorii samoorganizace.¹⁵⁵ Ta pochází z pozitivistického směru zkoumání světa, z přírodních věd. Snad úplně prvně byla zmíněna v souvislosti s moderní matematikou, po níž

¹⁵⁰ Wendt: *Social Theory of International Politics*, 1999, str. 312

¹⁵¹ *Ibid* (exogenní šoky byly např. invaze barbarů do Říma nebo Francouzská revoluce atd.).

¹⁵² Wendt: *Why a World State is Inevitable: Teleology and the Logic of Anarchy*, 2003, str. 25-26

¹⁵³ Patomáki: *Global Security: Learning from Possible Futures*, 2006, str. 11

¹⁵⁴ Barša, Císař: *Anarchie a řád ve světové politice. Kapitoly z teorie mezinárodních vztahů*, 2007, kap. V., 12., 3.

¹⁵⁵ <http://en.wikipedia.org/wiki/Self-organization>

následovalo uchycení se především v moderní fyzice a chemii (v souvislosti se zkoumáním stavby atomu). Teorie samoorganizace popisuje proces, při kterém vnitřní organizace systému zvyšuje neustále svoji vlastní komplexitu a kompaktnost. Při tomto procesu, což je jeho hlavní charakteristikou, není přítomna žádná vnější síla a vedení procesu. V rámci společenských věd byla teorie samoorganizace poprvé zmíněna sociologem Niklasem Luhmannem v roce 1984, který vysledoval obdobnou samoorganizaci v rámci lidského společenství. Luhmann tvrdí, že jednotlivé prvky sociálního systému jsou navzájem sobě interakčními činiteli a identifikují se v procesu komunikace. Tento proces komunikace je vzájemný, totiž prvky systému jsou ve vzájemné komunikaci, která navíc produkuje další komunikaci a tak se systém neustále mění a ustavuje.

V tomto smyslu všechna minulá, současná i budoucí mezinárodní ustavení představují stále se reprodukcující systém, který dle Wendta nutně spěje ke specifickému konečnému ustavení. Jak Wendt uvedl již v předchozím díle, i samotné kultury se snaží o zachování a reprodukci. Ale vzhledem k nezadržitelnému progresu lidského společenství jsou jednotlivé kultury nahrazovány dalším vývojovým stupněm. Díky teorii samoorganizace může ovšem Wendt překročit samotný horizont kultur anarchie, samotnou anarchii. Co tedy nastane ve chvíli, kdy systém dojde třetí kultury a třetí internalizace? Odpověď nalezneme ve chvíli, kdy systém ve svém ustavování bude muset podle Wendta opustit současně ustavené schéma. Jakmile státy nastoupí do posledního stupně anarchie, ustavení se nezacyklí, ale lidstvo překročí anarchický stav do stádia kvalitativně jiného. Po opuštění mezinárodní anarchie nastane konečné stádium tohoto systému, které překročí jeho samotnou logiku.¹⁵⁶ Ustaví se světový stát, který nahradí celosvětovou anarchii všeobjímající „univerzální hierarchií“.¹⁵⁷

Wendt tedy opouští rámec svých předchozích tezí a přestože občas ještě využívá termínu kultur anarchie, vkládá toto téma do širšího, nadřazeného procesu ustavování se lidského společenství, ovšem ne lidstva jako takového, od počátku věků, ale až od chvíle počátku mezinárodního systému.¹⁵⁸ Státní uspořádání tedy neustále prochází procesem ustavování se, bez vedení vnější či vnitřní silou. To se děje bez

¹⁵⁶ Wendt: *Why a World State is Inevitable: Teleology and the Logic of Anarchy*, 2003, str. 5

¹⁵⁷ Barša, Císař: *Anarchie a řád ve světové politice. Kapitoly z teorie mezinárodních vztahů*, 2007, kap. V., 12., 3.

¹⁵⁸ Lockeovská kultura anarchie používá například při popisu druhého stádia mezistátního uspořádání, viz Wendt: *Why a World State is Inevitable: Teleology and the Logic of Anarchy*, 2003, str. 43

ohledu na globalizační procesy, bez ohledu na současné změněné podmínky. Wendt se k tomuto tématu nevyjadřuje, patrně by jej podkládal za podružný jev směřování ke konečnému stavu. Mezinárodní uspořádání prochází jednotlivými druhy kultur anarchie, až dojde ke svému vlastnímu vykořenění. Mezinárodní systém je tedy na pokraji životnosti. Tento proces je lineární, stejně jako je nevyhnutelný. Budeme muset nutně projít všemi stádii procesu, protože každý následný stav vychází ze svého předchůdce, během něhož se ustaví jisté mezní podmínky, které určují povahu systému a dávají mu význam a tvar.¹⁵⁹ Tyto mezní podmínky jsou pak při postupu kulturami nahrazovány dalšími, až jsou nakonec ve světovém státu překonány, když se svět stane jedním holistickým celkem na konci státního vývoje.

Světový vývoj rozhrnuje Wendt do dvou procesů probíhajících na dvou různých úrovních. Na mikroúrovni probíhá boj za rovné uznání s ostatními jedinci, na makroúrovni státního uspořádání se projevuje organizování systému jako takového, jeho struktury a zároveň zde také probíhá boj za uznání mezi jednotkami.¹⁶⁰ Mikroprocesy působící zdola a makroprocesy strukturálního ustavení působící svrchu jsou v interakci a vzájemně se ustavují. Teorie samoorganizace tedy prostupuje oběma sférami. Žádný z těchto procesů ale není nutně teleologický.¹⁶¹ Aktivita na mikroúrovni nejsou lineární a nutně podmíněné směřovat ke konečnému stavu. Lineární proces se objevuje až na úrovni makrostruktury, kde v nutné součinnosti s procesy na mikroúrovni dostává teleologický rozměr. Teleologie světového vývoje vzniká tedy spojením obou procesů a připojením dalších podmínek. Zaprvé nutností je zajistit bezpečnost, přičemž tuto materiální podmínku systém národních států negarantuje vzhledem k technologickému vývoji a revolucím ve zbrojení (tady Wendt vědomě navazuje na realisty).¹⁶² Druhou podmínkou je existence mezních podmínek, které určují rozřazují proces do určitých stádií. Tyto mezní podmínky jakoby rámují jednotlivá stadia a dávají stupňům vývoje smysl. Poslední podmínkou jsou boje za rovné uznání, které dle Wendta může ve základním tenkém pojetí, tedy uznání člověka jako rovného vůči druhým, najít definitivního uspokojení až v rámci světové jednotky.

¹⁵⁹ Wendt: *Why a World State is Inevitable: Teleology and the Logic of Anarchy*, 2003, str. 15-17

¹⁶⁰ Wendt: *Why a World State is Inevitable: Teleology and the Logic of Anarchy*, 2003, str. 3-4

¹⁶¹ Wendt: *Why a World State is Inevitable: Teleology and the Logic of Anarchy*, 2003, str. 13

¹⁶² Wendt: *Why a World State is Inevitable: Teleology and the Logic of Anarchy*, 2003, str. 7

Bezpečnost a uznání jsou účely světového vývoje, mezní podmínky a ustavování se systému na jeho obou úrovních průvodními znaky, které umožňují dosažení těchto účelů. Jak význam má ale lidské působení v rámci teleologického procesu? Wendt uvádí, že ačkoliv se zdá, že teleologický rozměr tuto sféru popírá, ideje a normy lidmi vytvářené jsou značným podílem tohoto procesu. Jednotlivci utvářejí strukturu, která má zpětně rovněž utvářející charakter.¹⁶³ Mikroúroveň ovšem udržuje status quo a nevysvětluje změny, makrostruktura zase nevysvětluje jejich směřování. Dohromady oba procesy na rozlišných úrovních udávají směr světového vývoje. Přesto však vliv jednotlivců na globální proces není určující, nemůže změnit jeho nevyhnutelný směr, který vznikl patrně již při ustavení prvního stádia.

Proces na makroúrovni má pět stádií: systém států, společenství států, světová společnost, bezpečnostní společenství a světový stát. Tato stádia jsou utvářena mezními podmínkami. Prvním stupněm je systém států. V tomto stádiu je naplnění účelu rovného uznání a vytváření kolektivní identity na nulovém bodě, je to stav kompletního neuznání, války všech proti všem.¹⁶⁴ Stádium je určeno třemi mezními podmínkami, tj. (1) existencí mnoha států, (2) přičemž jednotlivci nejsou aktéři a (3) absencí mechanismu k posílení kooperace mezi státy. První stádium je tedy hobbesovskou kulturou anarchie, pokud bychom použili analogie s Wendtovou sociální teorií. Z důvodu nenaplnění uznání a nezajištění bezpečnosti pokročí systém do své druhé fáze. Stádium společenství států je vlastně lockeovskou kulturou, kulturou dnešního uspořádání. Státy se vzájemně chápou jako nezávislé subjekty a uznávají právo ostatních jednotek na existenci, což hobbesovská kultura postrádá. Jednotlivci, čili občané, stále nejsou vnímáni jako právoplatní aktéři. Na rozdíl od role nepřítele produkuje toto stádium roli rivala. Ze stejných důvodů je vývoj hnán vpřed do fáze třetí. Stádium světové společnosti díky „vytvoření univerzálního pluralistického bezpečnostního společenství“¹⁶⁵ může poprvé nastolit mírový stav. Vývoj se posouvá do kantovské kultury. Vzájemné uznání překročením nacionálních partikularit se již vztahuje i na jednotlivce v rámci světové společnosti. Stále je tu ale nebezpečí vnější agrese, není zajištěna materiální podmínka. Proces tedy nutně pokročí

¹⁶³ Wendt: *Why a World State is Inevitable: Teleology and the Logic of Anarchy*, 2003, str. 16

¹⁶⁴ Wendt: *Why a World State is Inevitable: Teleology and the Logic of Anarchy*, 2003, str. 42

¹⁶⁵ Wendt: *Why a World State is Inevitable: Teleology and the Logic of Anarchy*, 2003, str. 45

do čtvrtého stádia. Kolektivní bezpečnost je pokračováním kantovské kultury.¹⁶⁶ Až na tomto stupni je dosaženo úplného uznání všech a ukotvením principu „jeden za všechny, všichni za jednoho“¹⁶⁷; je naplněna role přítele. Přesto se na tomto bodě nevyhnutelný proces hnaný bojem za uznání a naplněním materiální podmínky neustane. Státy totiž ještě stále zadržují svoji suverenitu, jinými slovy nejsou určovány žádnou nadřazenou suverenitou. Uznávání systému je založené na vůli jednotek, rámec jejich jednání je stále anarchický, a protože je systém konsensuální, může snadno spadnout zpět do nižších stádií, kde je válečné násilí přítomno.¹⁶⁸

Dalším problémem je, že neposkytuje plné uznání jednotlivců v rámci jedné jednotky, ale stále skrze prizma nacionálních štěpení. Přesto, jak tvrdí Wendt, jednotky nebudou ochotny navrátit se v dlouhodobém horizontu zpět do předchozích stupňů. Stejně jako v „Sociální teorii“ tvrdí, že ve chvíli kdy si společnosti, jež už vytváří určité kolektivní vědomí, pamatuje hrůzy stádií minulých, nebude chtít riskovat svoje alespoň relativní bezpečí a vzdát se i dalších výsad, které v tomto stupni dobude. A i kdyby ano, boj za uznání žene vývoj vpřed do koncového stavu. „Úplné naplnění uznání totiž nemůže být jen aktem vůle, ale mělo by být aktem povinnosti. Akt uznání bude naším závazkem, ne charitou.“¹⁶⁹ Povinnost může nařizovat a garantovat jen systém, který není voluntaristický, ale závazný. Tedy zjistit plné uznání může jen světový suverén, který ve svém rámci zahrne celé lidstvo.

Světový stát, globální suverén, je tedy pátým stádiem a zároveň konečným stavem. Budou zrušeny mezní podmínky, světový stát bude zahrnovat doslova vše a nastolí i naprosté uznání všech jedinců v základním tenkém pojetí. Můžeme si být jisti, že tento stav je ale skutečně stabilní. Wendt konečný stav relativizuje, když píše, že ho může nabourat snad jen exogenní šok a tři typy endogenních nestabilit.¹⁷⁰ Zprvé je to kantovská obava ohledně zvrhnutí se světového státu do despotismu, neboť neexistuje nic, co by jej mohlo kontrolovat. Wendt ovšem namítá, že takový světový stát není ještě úplným konečným stavem a že by stále pokračoval v honbě za uznáním. Patrně ale také nastane obrovský demokratický deficit. V tomto případě Wendt namítá, že v době světového státu budou technologie a alternativní způsoby demokracie na

¹⁶⁶ Barša, Císař: Anarchie a řád ve světové politice. Kapitoly z teorie mezinárodních vztahů, 2007, kap. V., 12., 3.

¹⁶⁷ Wendt: Why a World State is Inevitable: Teleology and the Logic of Anarchy, 2003, str. 47

¹⁶⁸ Wendt: Why a World State is Inevitable: Teleology and the Logic of Anarchy, 2003, str. 49

¹⁶⁹ Wendt: Why a World State is Inevitable: Teleology and the Logic of Anarchy, 2003, str. 50-51

mnohem lepší úrovni, aby se tomuto dalo předejít. Zadruhé je to pak neukojený nacionalismus a fragmentace. To ale znovu souvisí s bojem za uznání, který i dočasné nacionální pnutí v dlouhém výhledu potlačí. A naposled problém jednosti světového státu. Pokud budou všichni uznáni na úrovni jednotlivců a pokud sama jednotka nebude moci být uznávána jinými jednotkami, nebude žádné „Ty“ nebo „Oni“, kteří by mohli stvrzovat identitu, jež zpravidla vzniká vymezením vůči vnějším entitám. „Kdo, ve zkratce, uzná světový stát?“¹⁷¹ Uznání bude muset být vnitřního a historického charakteru. Zaprvé tedy světový stát bude uznáván lidmi a skupinami, které se v jeho rámci sdruží. Světový stát nebude pohlcující jednotkou, jeho části nebudou identické s jeho vlastním tvarem. Ale nebude žádné vymezení z vnějšku, proto se světový stát bude zadruhé vymezovat vůči svým předchozím stádiím, vůči anarchii, a protože identity jsou vytvářeny a upevňovány narativním způsobem, je toto způsob, jak ukotvit identitu světového státu zevnitř.¹⁷²

Pokud tedy budeme světový stát chápat ve weberovském smyslu, jako globálního suveréna, což je pro zajištění bezpečnosti nezbytné, musí současné ustavení projít třemi základními změnami: vznik univerzálního bezpečnostního společenství (kdy se členové nepokládají vzájemně za hrozby), ustavení univerzální kolektivní bezpečnosti (v případě napadnutí jednoho ze členů, všichni aktéři, ačkoliv se jich toto jednání bezprostředně nedotýká, budou tohoto člena chránit), vytvořením univerzální supranacionální autority (ustavením procedur pro vytvoření vazeb a legitimních rozhodnutí o výkonu společné moci).¹⁷³ Přestože jisté prvky kolektivní bezpečnosti jsou naplňovány již dnes, tento stav je do budoucna nedostatečný a neudržitelný z důvodu nenaplnění konečného stavu systému, světového státu (nevymýcení války a nedostatečného uznání). Toto poslední a stabilní stádium nebude naplněno dokud „subjektivita všech jednotlivců a skupin nebude uznána a chráněna globálním weberiánským státem“.¹⁷⁴

Jak ale vidíme, globální suverén není podle Wendta světovládním monstrem. Bude založen na demokratickém způsobu rozhodování a jeho politicko-mocenský výraz bude zabezpečován vytvořením procedur pro zahrnutí širšího množství formací

¹⁷⁰ Wendt: *Why a World State is Inevitable: Teleology and the Logic of Anarchy*, 2003, str. 53

¹⁷¹ Wendt: *Why a World State is Inevitable: Teleology and the Logic of Anarchy*, 2003, str. 55

¹⁷² Wendt: *Why a World State is Inevitable: Teleology and the Logic of Anarchy*, 2003, str. 56

¹⁷³ Wendt: *Why a World State is Inevitable: Teleology and the Logic of Anarchy*, 2003, str. 24

na výkonu moci. Přestože toto rozhodnutí z definice světového státu nemůže být multilaterální ve smyslu multistátním. Musí být totiž naplněna existence globální suveréna ve weberovském smyslu, tedy je nutné vytvoření globálního monopolu moci. Zároveň, což úplně znemožňuje existenci států v rámci světového státu, je definice konečného stavu. V něm státy budou rozpuštěny, nacionalistické štěpení zrušeno a státy nebudou moci zadržovat svoji suverenitu. Pokud tedy budou státy nějakým způsobem fungovat v rámci světového státu, tak jen jako lokální formace, které budou svoji suverenitu delegovat výš a podílet se na výkonu společné moci jako suma jednotlivců. Světový stát se stále bude skládat z jednotlivých skupin, které budou zahrnovány do společné moci.

Světový stát musí fungovat pod weberovskou podmínkou.¹⁷⁵ Musí být hierarchií završenou jednou, ač společnou mocí, to jak z důvodu vymýcení válek, tak z kontroly rovného uznání všech občanů světového státu. Přesto světový stát není výrazem nacionálního přístupu dneška, nemusí vypadat jako teritoriální stát a může být mnohem více decentralizován. Nemusí žádat po svých částech potlačení lokální autonomie, nemusí požadovat jednotnou spojenou armádu, ani světovou vládu – pokud bude mít společnou moc, legitimitu, suverenitu a subjektivitu, forma může být jakákoliv. Zde jako doklad možnosti takového uspořádání slouží opět Evropská unie, která naplňuje vize takového světového státu na regionální úrovni. „Kdyby byla „kompletní“ EU globalizována, byl by to světový stát.“¹⁷⁶

Dalším důvodem pro stabilitu světového státu je proměna identit a vznik kolektivního vědomí, které se postupně vyvíjí cestou od jedné fáze k druhé. Systém států dochází pomalu svého naplnění a konečný stav je očekáván. Jedna kardinální změna musí být na této cestě splněna. To je naplnění formy globální identity. V doznívajícím státním systému jsou identity stále ještě chápány ve smyslu národního štěpení, ale vznik a stabilita světového státu nutně potřebuje jejich přeměnu na globální bázi.¹⁷⁷ To ale komplikováno tím, že státy jsou lokálními magnety pro jedince na daném území.¹⁷⁸ Tyto magnety ale nejsou v dlouhém čase stabilní, mají jen dočasný

¹⁷⁴ Wendt: *Why a World State is Inevitable: Teleology and the Logic of Anarchy*, 2003, str. 25

¹⁷⁵ Wendt: *Why a World State is Inevitable: Teleology and the Logic of Anarchy*, 2003, str. 25

¹⁷⁶ Wendt: *Why a World State is Inevitable: Teleology and the Logic of Anarchy*, 2003, str. 16

¹⁷⁷ Wendt: *Why a World State is Inevitable: Teleology and the Logic of Anarchy*, 2003, str. 30

¹⁷⁸ Barša, Císař: *Anarchie a řád ve světové politice. Kapitoly z teorie mezinárodních vztahů*, 2007, kap. V., 12., 3.

charakter z důvodu neukojené touhy po uznání. „Boj za uznání je o ustavení jednotlivých a skupinových identit a tudíž nakonec o idejích.“¹⁷⁹

Stále ještě aktér vytváří strukturu, takže tím jak jednotlivci proměňují svoje dlouhodobé postoje a vlastní identity, postupují vzhůru k mírumilovnému uspořádání, které bude identitu neustále stvrzovat tím, že jednotlivce bude uznávat bez rozdílu jako rovné a zároveň tak zajišťovat neochotu k degresu. To překročí samotný boj za uznání (v jeho tenkém chápání).¹⁸⁰ Pokud se zaměříme na tlusté uznání, stále bude možnost posouvat vlastní možnosti dál, vývoj jedinců se nezakonzervuje. Jednotlivci se budou snažit dostat uznání nejen jako vzájemně rovní (protože toho dosáhnou konečným stavem mezinárodního uspořádání), ale jako specificky zdatných osobností.

Jak můžeme ale vědět, že systém spěje právě do tohoto typu, do stádia světového státu, dokud tam nedospěje?¹⁸¹ Wendt nachází tři znaky, které svědčí o tom, že právě světový stát je tím správným konečným stádiem. Zaprvé můžeme vystopovat historickou tendenci ustavovat stále větší jednotky a zmenšovat tak počet států. Zadruhé ustavení pouze lokálních jednotek jako magnetů v regionálních systémech nezajišťuje dostatečnou bezpečnost a zatřetí pokud bychom simulovali výpočetní model, tak by jistě vygeneroval na základě zjištěných tendencí v rámci kultur a celkového státního uspořádání tento výsledek

Je ovšem světový stát vůbec žádoucí? Wendt samozřejmě tvrdí, že je.¹⁸² Bude potlačeno válčení, jedinci i skupiny dobudou rovného uznání, a přestože není jisté, „že světový stát uspokojí všechny požadavky spravedlnosti, bude alespoň minimální podmínkou pro spravedlivý světový řád“.¹⁸³ Ve chvíli, kdy bude světový stát dosažen, nezanikne politika ani historie. Světový stát se bude muset stále reprodukovat a bude v procesu. Zločin nebude patrně naprosto vymýcen, i boj za uznání zůstane ve své silné formě, takže „spíše než úplný konec historie .. je lepší říci, že světový stát bude spíše koncem jednoho druhu historie“.¹⁸⁴ Jeden účel bude naplněn, další může vzniknout a tak stejně jako světový stát je konečným stavem mezinárodního systému, může toto

¹⁷⁹ Wendt: *Why a World State is Inevitable: Teleology and the Logic of Anarchy*, 2003, str. 27

¹⁸⁰ „Thin“ a „Thick Recognition“ přeloženo jako tenké a tlusté uznání (v analogii s terminologií informačních technologií).

¹⁸¹ Wendt: *Why a World State is Inevitable: Teleology and the Logic of Anarchy*, 2003, str. 20-21

¹⁸² Wendt: *Why a World State is Inevitable: Teleology and the Logic of Anarchy*, 2003, str. 57-58

¹⁸³ Wendt: *Why a World State is Inevitable: Teleology and the Logic of Anarchy*, 2003, str. 58

¹⁸⁴ Wendt: *Why a World State is Inevitable: Teleology and the Logic of Anarchy*, 2003, str. 57

celkové uspořádání přejít do konfigurace další, do jiného systému, který bude stejně nezadržitelně spět ke svému finálnímu ustavení.

Jak jsme mohli vidět, Wendt přichází se zatím nejsložitějším modelem budoucího uspořádání. Jeho přesvědčivost staví na teleologické nevyhnutelnosti a opouští postpozitivistickou logiku vhodnosti. Ačkoliv opět stejně jako v „Sociální teorii mezinárodní politiky“ uměle rozděluje objektivistickým (neorealistickým) způsobem strukturu od aktérů, musíme mu přiznat, že jednotlivce zahrnul je přinejmenším do dějinného pohybu věcí a poprvé se na ně zřetelně zaměřil. Přesto jejich volní jednání nakonec podřizuje přesahující logice mezistátních uspořádání. Jeho model je proto přísně deterministický a opouští tak nutně rovinu konstruktivismu, který je založen na volním sociálním jednání, které definuje realitu kolem sebe.

I když jednotlivce tedy zmiňuje podstatněji než dříve, opět uměle a překvapivě smazává jejich provázanost se strukturou mezinárodních uspořádání. Zároveň počíná popis teleologie až se vznikem státního uspořádání. Což se ovšem v případě univerzalistického projektu nutného směřování lidstva nutně zdá jako vytržené ze širších souvislostí. Největší úskalím jeho teorie je tedy teleologický vývoj omezený na mezinárodní systém jak historicky, tak sociálně.

Současně Wendt opomíjí současné procesní změny, nevěnuje se v žádném ohledu globalizaci ani jejím dopadům. A naposled, při srovnání nevyhnutelného světového weberiánského státu s Evropskou unií, natolik zjemňuje povahu světového státu a porušuje charakteristiky konečného stádia státních uspořádání, že radikální teleologická vize vyznívá poněkud absurdně.

Největším přínosem Wendtova modelu tak zůstává pouze zahrnutí proměny lidské identity do zvažování budoucích světových uspořádání.

5] Konstitucionalizace mezinárodního práva

Patrně nejsoučasnějším postojem, který na rozdíl od Wendta současné změny reflektuje, je přístup zamýšlející se nad možnostmi rekonceptualizace a zakotvení mezinárodního práva ve volném mezinárodním prostoru. Tento směr podobně jako předchozí Wendtův model navazuje na Kanta.¹⁸⁵

Kant položil základy úvahám o celosvětovém uspořádání tím, že specifikoval koncept kosmopolitismu.¹⁸⁶ Přestože se zaobíral možným ustavením nadstátního uspořádání a vlastně i konceptem globální společnosti, jak jej známe dnes, všechny tyto koncepty vnímal prizmatem národních dělení. Pokud tedy uvažoval o nadnárodním uskupením, představoval si ho jako světový stát kopírující tvar a funkce národního státu – světovou republiku. To podle Kanta nebylo dobrým vyústěním úvah o širším lidském uspořádání, z důvodu možné zlovůle světového státu, který by už žádná jednotka nemohla kontrolovat.

Proto je vhodnější vrátit se zpět ke zvažování „volní asociace mírumilovných států, které stále zůstávají suverénní“.¹⁸⁷ Pokud charakter jednotek, států je demokratický (republikánský), zahrnuje tedy do svého rozhodování lid, je racionální si myslet, že takové státy budou ochotny se spojit pod účelem zajištění bezpečnosti a zakotvení míru. Protože dokud budou o akcích státu rozhodovat ti, kteří pak následky těchto akcí pocítují nejvíce, logicky můžeme očekávat, že nebude v jejich zájmu vstupovat do válek, které zpravidla znamenají obrovskou devastaci. Při splnění demokratických podmínek mohou státy navázat pakt, jehož stabilita bude zajištěna dobrým vnitřním uspořádáním jednotlivých stran. Mezinárodní konfederace demokratických států bude založena na ponechání legitimacy a suverenity svých členů.

Kantův pohled na širší lidské uspořádání souvisí se sférou, které jsme se zatím příliš nevěnovali a tou je právo. I tato oblast spolu s ekonomickou, kulturní, politickou a sociální podstupuje změny v souvislosti s globalizačními procesy a stejně jako je žádoucí deetatizace demokracie, je nutné přizpůsobit i právo dnešním změněným podmínkám.¹⁸⁸

¹⁸⁵ Barša: Síla a rozum. Spor realismu s idealismem v moderním politickém myšlení, 2007, kap. IV., 7., 1.

¹⁸⁶ Kant: K věčnému míru. Filosofický projekt, 1999

¹⁸⁷ Habermas: A Political Constitution for the Pluralist World Society? 2005, str. 2

¹⁸⁸ Tichý: Globalizace, integrace a vývoj práva, 2001, str. 1

Právě „jeden z nejvýznamnějších příspěvků k teorii globalizace pochází od Immanuela Kanta, dokonce ho můžeme považovat za původce globalizace v právu“.¹⁸⁹ Kant při psaní „Věčného míru“ (1795) vychází z toho, že pokud jsou protiklady a konflikty řešeny silou, nelze očekávat ukončení kumulace moci. Rozbroje, které státy mezi sebou vedou, přispívají k růstu moci a brzdí individuální rozvoj. Jediným způsobem, jak se posunout v tomto cyklu dál, je navázat mezi těmito jednotkami právní pakt, který zamezí možným konfliktům a umožní občanům sjednotit se na kosmopolitním základě a vyvíjet se dále svobodnější cestou.

Kant rozlišuje právo na jednotlivé právní řády z hlediska jejich pole působnosti na národní právní řád, mezinárodní právní řád a sám pak přidává světový právní řád.¹⁹⁰ Pokud státy splní republikánskou podmínku vnitřního uspořádání a budou se chtít shodnout na míru, cestou jeho zajištění je pak ustavení světového právního řádu a vznik světové společnosti. „Svobodný vývoj lidí může být totiž zajištěn jenom tehdy, jestliže lidé nejsou objekty států, nýbrž právními subjekty, jež nejsou pouze občany jednotlivých států, které však nejsou pouze občany jednotlivých států.“¹⁹¹ Světobčanské právo a světová společnost umožní lidem rozvoj, který nemusí být narušován válčením. Přesto takový stav by neměl kontrolovat globální suverén, protože ten by mohl zdegenerovat k despotismu.

Na Kantův projekt světobčanského práva navazuje Jürgen Habermas.¹⁹² Tvrdí, že „[s]tále ještě můžeme sbírat podněty z Kantovy ideje kosmopolitní podmínky, pokud ji budeme chápat v dostatečně abstraktních termínech“.¹⁹³ Pak můžeme Kantův projekt využít i vzhledem k současným proměnám, které způsobuje globalizace. Změněné podmínky, především vstup nestátních globálních aktérů, žádají vstup práva do prostoru za hranicemi národních států. Právě odstátněním práva a jeho zakotvením v mezinárodním prostoru je možné ustavit takové procedury, které by zajistily spravedlivé světové uspořádání. Globalizační proces Kant nepředpokládal, neměl pro to důvod a nepřizpůsobil tedy koncept kosmopolitismu současným změněným podmínkám. Proto je nutné jej reformulovat vzhledem k postnacionální konstelaci teď,

¹⁸⁹ Ibid

¹⁹⁰ Kant: K věčnému míru. Filosofický projekt, 1999, str. 15

¹⁹¹ Tichý: Globalizace, integrace a vývoj práva, 2001, str. 2

¹⁹² Habermas: 2004; Habermas: 2005

¹⁹³ Habermas: A Political Constitution for the Pluralist World Society? 2005, str. 1

protože Kantova odpověď stále zůstává podle Habermase stále „nejslibnější odpovědí“¹⁹⁴ na problematiku mírového lidského uspořádání.

„Inovace tkví v transformaci „mezinárodního“ práva jako práva států do „kosmopolitního“ práva jako práva jednotlivců.“¹⁹⁵ Přestože Kant přišel s konceptem světového právního řádu, jeho hlavní doporučení zůstalo na úrovni federalismu a veškerá právní ustavení měla vycházet pouze z direktiv národních států.¹⁹⁶ Kant tedy ponechal suverenitu národních jednotek i na nejvyšší politické úrovni.

Ovšem dnes potřebujeme v souvislosti s ustavující se globální společností a řadou nadnárodních a nestátních aktérů pohybujících se ve volném mezinárodní prostoru zahrnout i tyto subjekty do rozhodování na globální úrovni a zároveň nastavit takové demokratické procedury, které by tyto subjekty mohly v případě potřeby sankcionovat. Cestou je konstitucionalizace mezinárodního práva ve smyslu jeho doplnění o nadnárodní a nestátní složku. Habermas se zaměřuje právě na ustavení společných procedur, které by dostatečně působily v prostoru za národními státy. Současné postvestfálské uspořádání, dle Habermase postnacionální konstelace, by mělo směřovat k ustavení demokratických procedur celoplanetárního měřítka, což ale nemusí a ani by nemělo být zastřešeno světovým státem, rozhodně ne ve smyslu světové vlády.

V současných změněných podmínkách můžeme Kantův projekt posunout dál a vymyslet alternativu světové republiky, které se Kant obával a zároveň alternativu federalistické asociace, již doporučoval. Abychom mohli ale dojít konstitucionalizace mezinárodního závazného práva a vytvořit multilaterální procedury, musíme Kantův koncept přeformulovat. Nejlepším cestou je navázat na Kantovo světoobčanské právo a vytvořit takové demokratické multilaterální procedury, které budou respektovat komplexní systém nestátních i státních aktérů a jejichž výstupy budou závazné. Multilateralita tohoto ustavení zamezí obavě z despotismu jediné nekontrolované jednotky – světového státu. Zahrnutí nových nestátních globálních aktérů pak akceptuje změněné podmínky postvestfálské éry.

Habermas tedy nesměřuje k vytvoření nadstátní jednotky, ale naopak k ponechání národních států za příbrání nových aktérů, jež státní nejsou, což je

¹⁹⁴ Habermas: A Political Constitution for the Pluralist World Society? 2005, str. 2

¹⁹⁵ Ibid

z hlediska práva, demokracie a spravedlnosti nutné. Ustavení procedur, jež budou dostatečně demokratické a závazné, zahrne všechny aktéry a bude moci fungovat v prostoru, kam stát svými pravomocemi nedosahuje.

Vzhledem k tomu jsou nutné určité konceptuální změny.¹⁹⁷ Musíme přemyslet koncept národní suverenity a odpojit ho od národního státu. Dále musíme ustavit nadnárodní právo tak, aby nebylo vnitřně spojené pouze s jednotlivými národními státy, ale aby je mohlo i zpětně sankcionovat.¹⁹⁸ Nakonec bychom měli sledovat proměnu obrazu národního státu, který vzhledem k novým podmínkám národní stát přizpůsobuje.¹⁹⁹ Nyní již není jediným aktérem na mezinárodním poli a nedisponuje absolutním monopolem moci, sám ale na tyto transformace reaguje a snaží se dostat na globální úroveň a tam obstát v konkurenci.²⁰⁰ Je i částí multilaterálních organizací, jež směřují k potlačení zvrhnutí suverenity k unilaterálním akcím a vytvářejí „konstituční pilíře politicky ustavené světové společnosti“²⁰¹ jako například Organizace spojených národů. A opět Evropská unie je dokladem toho, že státy na vyšší politické úrovni než národní mohou jednat dle norem, které jejich vlastní suverenitu omezují, přesto takovéto uskupení nemusí směřovat ke vzniku světové vlády.

Habermas popisuje současný systém, který je složen z více vrstev a zároveň má stále kontakt se stávajícími strukturami. Komplexní systém bude zahrnovat všechny současné aktéry. „Takto politicky ustavená světová společnost může dokonce i za absence světové vlády vytvářet základy jistého druhu globální domácí politiky, která je tak moc nedostatečná, obzvlášť na poli globální ekonomické a environmentální politiky.“²⁰² Novou strukturu světového uspořádání na rozdíl od minulého sestávajícího se z jednoho hráče (státu) a dvou hracích polí (domácí politiky a mezinárodních vztahů) tvoří hráči tři kolektivní hráči a tři různá hrací pole.²⁰³ V nadnárodní sféře funguje mezinárodní společnost, která má formu světové organizace a má splňovat dvě funkce – zabezpečovat mír a chránit lidská práva. V mezinárodní aréně (za hranicemi národních států) se pohybují nevládní i vládní

¹⁹⁶ Kant: K věčnému míru. Filosofický projekt, 1999, str. 24

¹⁹⁷ Habermas: A Political Constitution for the Pluralist World Society? 2005, str. 3-5

¹⁹⁸ Habermas: A Political Constitution for the Pluralist World Society? 2005, str. 6

¹⁹⁹ Habermas: Divided West, 2004, str. 176-177

²⁰⁰ Habermas: Divided West, 2004, str. 139

²⁰¹ Habermas: Divided West, 2004, str. 161

²⁰² Habermas: A Political Constitution for the Pluralist World Society? 2005, str. 9

²⁰³ Habermas: A Political Constitution for the Pluralist World Society? 2005, str. 9-13

organizace. V národní sféře jsou pak stále ještě důležitými hráči národní státy (vládní organizace). Problémem je, že mezinárodní organizace nejsou dostatečným spojením nadnárodní a národní úrovně, do svého rozhodování nezahrnují nevládní organizace a v jejich plénech nezaznívají hlasy světové společnosti.²⁰⁴

Habermas chápe tedy jako cestu ke spravedlivějšímu řádu v konstitucionalizaci mezinárodního práva jako přemyšlení konceptu mezinárodního práva do kosmopolitního práva jednotlivců. V tomto přebírá Kantovu ideu kosmopolitního právního řádu, ale zároveň se distancuje od jeho ustrnutí na formě federalismu. Překonává tento koncept a formuluje požadavek zahrnutí současných změn do právního řádu, který ještě není ustaven. A přesto že na globální úrovni se lidstvo může spojit patrně jen na nejširších univerzálních základech ochrany lidských práv, je tento směr nejvhodnější a nejracionálnější cestou ke spravedlivému a mírumilovnému řádu. Procedury, které zahrnují všechny nové i staré aktéry a které směřují k ustavení světové společnosti, nemusí být vyrůstat ze světového státu, jehož ustavení není potřebné ani žádoucí. „Podle Habermase existuje alternativa, která umožňuje uskutečnit kosmopolitní ideál podřízení mezinárodních vztahů nestrannému právu i bez existence světového státu.“²⁰⁵

Konstitucionalizace mezinárodního práva ve smyslu doplnění klasického mezinárodního práva o kosmopolitní právo jednotlivců umožní spravedlivější řád, který bude akceptovat vznikající světovou společnost a zároveň zajišťovat demokratické procedury za hranicemi národních států.

²⁰⁴ Habermas: A Political Constitution for the Pluralist World Society? 2005, str. 14-15

²⁰⁵ Barša, Císař: Anarchie a řád ve světové politice. Kapitoly z teorie mezinárodních vztahů, 2007, kap. VII., 16., 2.

6] Závěr

Ukázali jsme, že svět se v posledních pár dekadách radikálně proměňuje vlivem komplexních globalizačních procesů. Působení těchto procesů je znatelné v ekonomické, sociální, politické, právní a kulturní oblasti. Hlavní proměnu podstupuje národní stát. Jeho transformace ovlivňuje tvar současného mezinárodního uspořádání. Přestože zůstává silně zakotven v globalizovaném světě postvestfálské éry, hraje mnohem podřadnější roli než ve vestfálském systému národních států fungujícím zhruba tři sta let. Národní stát se řadí do jedné linie s dalšími nestátními subjekty.

To lze pozorovat především v ekonomické rovině. Stát již není osamoceným hráčem, ale musí se vyrovnávat s přítomností jiných globálních hráčů, hlavně silných nadnárodních korporací. Jejich pozice na nadnárodní ekonomické úrovni ruine výsady národního státu. Proměnu pocítuje i sociální sféra, která zažívá stejně zřetelný přelom. V porovnání s dosavadními zkušenostmi je pozice jednotlivce jedinečná. Je mu stále více umožňováno přerazovat a skládat svoji identitu z širší palety příslušností. Není nutně vymezen jen nacionální identitou, ale může libovolně překračovat územní a myšlenkové hranice za účelem sdružovat se a vytvářet spojení, pro které dříve nebyla příležitost ani prostor. Hlavní proměny světa na cestě z vestfálského systému do postvestfálského jsou tři: ústup národního státu, změna postavení jedince související s konceptem pluralitních příslušností a proměna mezinárodního uspořádání. Všechny proměny jsou vnitřně spojené a vzájemně neredukovatelné.

Současná povaha mezinárodního uspořádání zaznamenává změny a stejně jako je národní stát nahlodáván a sesazován z dominantních pozic, nutně se bortí i dosavadní stavba mezinárodního státu. Systém již nemůže být chápán pouze ve smyslu národních států a vztahů mezi nimi, takové vymezení není úplné. Se vstupem nových hráčů jako jsou nadnárodní průmyslové koncerny a globální sociální hnutí do mezinárodního prostoru se objevují otázky po možných alternativních uspořádáních.

Uchopení současných změn, jejich popis a následné předpovědi povahy a tvaru mezinárodního prostoru jsou mnohé. My jsme se zaměřili na šest modelů. První tři koncepty (neomedievalismus, globální společnost a kapitalistická Říše) nám pomohly pochopit současné diskutované změny a charakter současného uspořádání. Další tři

(výhodný světový stát, nevyhnutelný světový stát a konstitucionalizace mezinárodního práva) se naopak zaměřovaly spíše na předpověď uspořádání budoucích.

Neomedievalismus s konceptem pluralitních příslušností a roztržité autority byl zamítnut z důvodu neodpovídajícího a zkresleného připodobnění ke středověkému uspořádání. Globální společnost prostoupená praktikami globálního vládnutí byla shledána jako nejpłodnější přístup z této triády. Nejpřesněji reflektuje současné uspořádání a dává možnost uchopit nejistou budoucnost a pokusit se eliminovat negativní dopady, které s sebou globalizační proud přináší. Model kapitalistické Říše společně s modelem globální společnosti nachází spojení ve vyzdvižení jednotlivců a skupin, kteří nejsou tak silně vázáni národním státem (což reflektuje i neomedievalismus) a jejich schopnosti nové podmínky ovlivňovat a utvářet budoucí uspořádání směrem ke spravedlivějšímu a otevřenějšímu systému. Přesto kapitalistická Říše poskytuje slabší vizi budoucího uspořádání. Nevěnuje se problematice státu, zapomíná na současné struktury jiného než ekonomického charakteru a ignoruje lokální souvislosti.

Z vizí možných budoucích uspořádání byli vybráni tři zástupci. Výhodný světový stát byl představen realisty Carrem, Morgenthauem a Herzem, přičemž každý autor pojímá ustavení světového státu jiným způsobem. Nicméně, všichni se shodnou na tom, že světový stát je výhodným aktem. Hlavním důvodem pro ustavení světového státu je technologický pokrok ve zbrojení, především vývoj a použití jaderných zbraní, který bere národnímu státu jeho hlavní funkci, zajištění bezpečnosti. Východiskem z tohoto patu pak může být pouze globální stát, který by kopíroval charakter státní jednotky.

Z tohoto pohledu se z trojice autorů nejvíce vymyká Carr, a to z důvodu vzniku světového státu. Tvrdí, že stejně jako je nacionalismus diskreditován technologickým vývojem, tak je zároveň atakován i z morální stránky jako umělé štěpení v rámci univerzálního lidského společenství. Právě to je základem pro Carrův pohled na světový stát, který pojímá jako pozvolné spojení lidí na univerzální bázi bez národních bariér. Zatím však ještě není lidské společenství připraveno, tak je optimální ustavit systém, kde budou autority spíše funkčního charakteru a kde budou fungovat mezinárodní a multinárodní uskupení, protože národní stát je ustavenou historickou a

sociální kategorií a ačkoliv moderní nacionalismus je překonán, tak jeho schránka bude mít dlouhou setrvačnost.

Morgenthau naopak chápe světový stát jako obrovské rozpětí státu, jak jej známe. Dosáhnout míru lze pouze uvnitř národního státu, proto k ustavení globálního míru potřebujeme globální stát s všemi jeho funkcemi a ústřední světovou vládou. Stejně jako Carr tvrdí, že světový stát musí podpírat světová komunita, která by zahrnovala občany všech národů. Taková komunita dle Morgenthaua není a patrně zatím nevzniká, proto můžeme zapomenout i na světový stát, jehož ustavení by i tak mělo procedurální obtíže, neboť Morgenthau považuje jednotlivé národy za příliš morálně odlišné než aby mohly vystavět orgány výkonné moci. Shodnou se tedy s Carrem na nutnosti spojení lidstva, Morgenthau ovšem na něj nahlíží z funkční perspektivy, Carr spíše z idealistické.

Herz zaujímá střední pozici mezi Carrem a Morgenthauem v přístupu ke světovému státu. Hlavním důvodem pro erozi národního státu je nukleární hrozba totální anihilace. Tomu můžeme účinně předejít pouze ustavením globální velmoci, která uzavře ve svém rámci mír. V této souvislosti ztrácí ideál internacionalismu svůj utopický náboj a může sloužit jako jeden nárok, pod kterým by se mělo lidstvo spojit. Nakonec se ale přiklání k Morgenthauovi, když o desetiletí později svoje teze o globální velmoci stahuje a podepírá nároky a funkce systému národních států.

Výhodnosti ustavení světového státu nastavuje druhou tvář o půl století později Wendt s modelem světového státu, který navazuje na idealistický proud. Jeho světový stát je postaven na proměně lidské identity a vývoje lidstva. Wendt ve zkoumání historického vývoje lidstva od ustavení států sleduje proces, který nezadržitelně spěje ke svému konci. S ustavením států vzniká logika, která tomuto uspořádání velí. Lidstvo rozštěpené na státní celky prostupuje jednotlivými stádii, přičemž neustále více proměňuje svoje jednotlivé identity a upevňuje kolektivní vědomí. S účelem zajištění větší bezpečnosti a minimalizace válečných obětí postupuje směrem k mírumilovnému uspořádání, které přesáhne samotnou logiku národních štěpení. Lidstvo se nakonec neustálou samoorganizací a touhou po uznání, kterým vládne teleologická logika anarchie, spojí v jednom světovém státě, který zabezpečí mír a poskytne rovné uznání všem svým členům, všem lidem na této planetě. Toto spojení

bude završeno globální mocí, která však může respektovat nová vnitřní členění uvnitř světového státu a nemusí být přísně unilateralistická.

Vidíme tedy, že realismus i idealismus mohou žádat světový stát, ale i když se několikrát přibližují (například Carr a Wendt v podpoře univerzalizmu), nedojdou sjednocení v tom, co je světový stát. Realisté chápou světový stát spíše jako světovou vládu, idealista naopak jako spojení lidstva na konci nutné cesty státními uspořádáními.

Přehled modelů jsme zakončili pohledem Jürgena Habermase na současné uspořádání. Habermas v sobě spojuje jak propracovaný popis přítomnosti a nastolení úkolů z ní vzházejících, tak i predikci budoucího systému. Současné uspořádání opouští strukturu mezinárodního systému a namísto jedné úrovně s jediným hráčem, národním státem se ustavují úrovně tři: národní úroveň s národními státy, mezinárodní úroveň s mezinárodními státními i nestátními aktéry a nadnárodní úroveň s internacionální organizací. Všechny tyto úrovně se spojují pod pojmem globální vládnutí. Nadnárodní a mezinárodní úroveň postrádá kontrolní mechanismy, protože stejně jako koncept demokracie, tak i koncept práva je spojen se státními jednotkami a není ustaven v těchto sférách, které vytvářejí i nestátní aktéři. Proto je nutné konstitucionalizovat mezinárodní právo, přeměnit současné mezinárodní právo postavené na národních státech a doplnit ho o kosmopolitní právo jako právo jednotlivců v rámci světové společnosti. Takové právo bude svazovat nestátní aktéry procházejícími nadnárodní a mezinárodní úrovní a pevně je sankcionovat v případě jeho porušení.

Pokud tedy srovnáme požadavky Wendta a Habermase, můžeme je zhodnotit jako shodné. Wendt chápe světový stát jako garanta lidských práv a tvůrce bezpečnosti, nevznáší žádný požadavek na užší shodu. Stejně tak Habermas, ačkoliv to vymezuje negativně, tvrdí totéž. Lidstvo se tedy dokáže shodnout pouze na tak širokém konsenzu. Wendt ovšem žádá globálního suveréna, zatímco Habermas jej odmítá.

Přesto však je jejich stanovisko stejné. Oba uznávají, že situace musí být nějakým způsobem zajišťována, oba chtějí delegovat moc a právo na multilaterální instituci. Wendt se v jednom úseku „Světového státu“ zmiňuje, že globální společná moc může vzniknout ustavením procedur pro legitimní rozhodování o výkonu společné moci. To by odpovídalo Habermasovu pojetí demokratických procedur na nadnárodní

úrovni. Rozcházejí se pouze v okolnostech. Wendt uvažuje o globální moci (kterou dnes symbolizuje Evropská unie) v horizontu dvě stě let, v rámci ustaveného světového státu, kde národní jednotky budou jen pojmem a nebudou dále zadržovat svoji suverenitu. Habermas ponechává národním státům právo na život, jeho multilaterální procedura by oslovovala a zahrnovala i státy. Wendtova multilaterální procedura by respektovala pouze skupiny a lokální formace ustavené v rámci světového státu, případně pozůstatky národních států ve smyslu Ruggieho sociopolitických kolektivů.

[Literatura

Ackermann, Bruce: The Rise of World Constitutionalism, *Virginia Law Review*, Vol. 38, No. 4, pp. 771-797, 1997

Babiarz, Renny: Nuclear Strategy and Realism in International Relations, 2006
<http://johns-hopkins-phd-work/internationalrelations/realism/irnuclearstrategy.pdf>

Badie, Bertrand: Realism under Praise, or a Requiem? *International Political Science Review*, Vol. 22, No 3, pp. 253-260, Sage Publications, London 2001

Balakrishnan, Gopal (ed.): Debating Empire (Rustin, Michael: A Postmodern Theory of Revolution, Tilly, Charles: A Nebulous Empire, Seth, Sanjay: Back to the Future, Aronowitz, Stanley: The New World Order) Verso, London 2003

Baňouch, Hynek; Fedorko, Martin: Mezinárodní organizace, Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita, Brno 2001

Barša, Pavel: Konec filosofie věčného míru, 13.5.2006, *Lidové Noviny*

Barša, Pavel: Konstruktivismus a politika identity
<http://antropologie.zcu.cz/index.php?clanek=551&kategorie=88>

Barša, Pavel; Císař, Ondřej: Anarchie a řád ve světové politice. Kapitoly z teorie mezinárodních vztahů, rukopis (připravováno k vydání 2007)

Barša, Pavel: Síla a rozum. Spor realismu s idealismem v moderním politickém myšlení, rukopis, připravováno k vydání (Filosofia, Praha 2007)

Baylis, John; Smith, Steve (eds.): *The Globalization of World Politics. An Introduction to International Relations*. Oxford University Press, Oxford 1999

Behnke, Andreas: Grand Theory in the Age of its Impossibility, *Contemplations on Alexander Wendt, Cooperation and Conflict*, Vol. 36, No. 1, pp. 121-134, Sage Publications 2001

Bělohradský, Václav: Globalizace: Hyperpoptávka po kolektivních akcích a deficit sociálního kapitálu, *Mezinárodní politika* 10/2006, ÚMV, Praha 2006

Bohas, Henri-Alexandre: A New Middle Age: A Post-Westphalian Approach to the European Union, *Research Conference of the EU Center of California* 2003

Buzan, Barry; Jones, Charles; Little, Richard: *The Logic of Anarchy: Neorealism to Structural Realism*, Columbia University Press, New York 1993

Carneiro, Robert L.: The Political Unification of the World: Whether, When, and How – Some Speculations, *Cross-Cultural Research*, Vol. 38, No. 2, pp. 162-177, Sage Publications 2004

Carr, Edward Hallett: *Nationalism and After*, Macmillan, London 1945

Císař, Ondřej: Mezi suverenitou a světovým státem. Nezavršená demokracie, in: Hrubec, Marek (ed.): *Globální spravedlnost a demokracie*, Filosofia, AV ČR, Praha 2004

Deudney, Daniel: *Nuclear Weapons and the Waning of the Real-State*, American Academy of Arts and Sciences, 1995, provided by Proquest

Deutsch, Karl W.: Růst národů, in: Hroch, Miroslav (ed): *Národy a nacionalismus*, SLON, Praha 2003

Drulák, Petr: *Teorie mezinárodních vztahů*, Portál, Praha 2003

Evans, Graham; Newham, Jeffrey: Penguin Dictionary of International Relations, Penguin Books, London 1998

Fine, Robert: Kant's Theory of Cosmopolitanism and Hegel's Critique, Philosophy and Social Criticism, Vol. 29, No. 6, pp. 609-630, Sage Publications, London 2003

Friedrichs, Joerg: The Meaning of New Medievalism, University of Munich, European Journal of International Relations, Vol. 7, No. 4, Sage Publications 2001

Friedrichs, Joerg: Global Governance as the Hegemonic Project of Liberal Global Civil Society, portal Critical Perspectives on Global Governance, 2003

Link: <http://www.cpogg.org/amerang.html>

Gellner, Arnošt: Nacionalismus, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2003

Graber, Robert B.: Is a World State Just a Matter of Time? A Population-Pressure Alternative, Cross-Cultural Research, Vol. 38, No. 2, pp. 147-161, Sage Publications 2004

Hardt, Michael; Negri, Antonio: Empire, Harvard University Press, London 2000

Habermas, Jürgen: The Divided West, Cronin, Ciaran (ed.), Polity Press, Cambridge 2006

Habermas, Jürgen: A Political Constitution for the Pluralist World Society? Rukopis, <http://ptw.uchicago.edu/Habermas01.pdf>, 2005, (Připravováno k vydání jako poslední kapitola knihy pod názvem „Between Naturalism and Religion“.)

Held, David: Democracy and Globalization, Max Planck Institute for the Study of Societies 1997

Held, David: *Regulating Globalization? The Reinvention of Politics*, Open University UK, *International Sociology*, Vol. 15, Sage Publications 2000

Held, David: *The Transformation of Political Community: Rethinking Democracy in the Context of Globalization*, in: Dahl, Shapiro, Cheibub: *The Democracy Sourcebook*, MIT Press, Cambridge 2003

Herz, John H.: *Political Realism and Political Idealism*, The University of Chicago Press, Chicago 1951

Herz, John H.: *The Rise and Demise of Nation State*, *World Politics*, Vol. 9, No. 4, pp. 473-493, 1957

Herz, John H.: *The Territorial State Revisited: Reflections on the Future of the Nation-State* (1968), pp. 76-89 in: Rosenau, James N. (ed.): *International Politics and Foreign Policy – a reader in research and theory, revisited edition*, Free Press, New York 1969

Chase-Dunn, Christopher: *World State Formation: Historical Processes and Emergent Necessity*, *Political Geography Quarterly* 9, 1990

Checkel, Jeffrey T.: *Norms, Institutions and National Identity in Contemporary Europe*, *Arena Working Papers WP 98/16*, University of Oslo 1998

Ingebritsen, Christine: *New Perspectives on European Integration, Cooperation and Conflict*, Vol. 38, No. 2, Sage Publications 2003

Isakovic, Zlatko: *Democracy, Human Rights and the Ethnic Conflicts in the Globalised Worlds*, *COPRI*, WP 02/03, 2002

Johnson, Amber Lynn: *Why Not to Expect a „World State“*, *Cross-Cultural Research*, Vol. 38, No. 2, pp. 119-132, Sage Publications 2004

Jung, Dietrich: *The Political Sociology of World Society*, COPRI, *European Journal of International Relations*, Sage Publications 2001

Kant, Immanuel: *K věčnému míru. Filosofický projekt, O obecném rčení: je-li něco správné v teorii, nemusí se to ještě hodit v praxi*, Oikoymenth, Praha 1999

Leander, Anna: *Globalisation, Transnational Politics and Dislocation of Politics*, Working Paper, Copenhagen Peace Research Institute 2001

Leander, Anna: *Conditional Legitimacy, Reinterpreted Monopolies: Globalisation and the Evolving State Monopoly on Legitimate Violence*, presented at the annual convention of the ISA, New Orleans, *Legitimacy and Violence: Globalization and the Displacement of the State* by COPRI 2002

Le Goff, Jacques: *Kultura středověké Evropy*, Vyšehrad, Praha 2005

Makinda, Samuel M.: *International Society and Global Governance, Cooperation and Conflict*, Vol. 36, No. 3, Sage Publications, Nisa 2001

Mearsheimer, John J.: *E. H. Carr vs. Idealism: The Battle Rages On*, *International Relations*, Sage Publications 2005

Morgenthau, Hans Joachim: *Scientific Man vs. Power Politics*, University of Chicago Press, Chicago 1946

Morgenthau, Hans Joachim: *The Political Science of E. H. Carr*, *World Politics* Vol. 1, No. 1, pp. 127-134, 1948

Morgenthau, Hans Joachim: *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, Seventh Edition, The McGraw-Hill Companies, New York 2006 (první vydání 1948)

Partington, John S.: H.G.Wells and the World State: A Liberal Cosmopolitan in a Totalitarian Age, *International Relations*, Vol. 17, No. 2, pp. 233-246, Sage Publications 2003

Patomäki, Heikki: Global Security: Learning from Possible Futures, Draft from BISA Conference, University College Cork 2006

Rosenberg, Justin: *The Follies of Globalisation Theory*, University of Sussex, Verso, London 2000

Ruggie, John Gerard: Territoriality and Beyond: Problematizing Modernity in *International Relations*, *International Organization*, Vol. 47, 1993

Ruggie, John Gerard: *Globalization and Global Community – The Role of the United Nations*, The J. Douglas Gibson Lecture, Sage Publications 2003

Rumford, Chris: European Civil Society or Transnational Social Space? Conceptions of Society in Discourses of EU Citizenship, Governance and the Democratic Deficit: An Emerging Agenda, *European Journal of Social Theory* Vol. 6, No. 1, Sage Publication 2003

Shaw, Martin: *Waltzing Alexander: Constructing the New American Ideology*
<http://www.sussex.ac.uk/Users/hafa3/wendt.htm>

Shaw, Martin: The State of Globalisation: Towards a Theory of State Formation, *Review of International Political Economy*, Vol. 4., No. 3, pp. 497-513, 1997

Shaw, Martin: *Theory of the Global State – Globality as Unfinished Revolution*, Cambridge University Press, Cambridge 2000

Speer, James P. II.: Hans Morgenthau and The World State, *World Politics*, Vol. 20, No. 2, pp. 207 – 227, 1968

Strange, Susan: *The Westfailure System*, *Review of International Studies*, 1999

Suša, Oleg: Globalizace a „světová riziková společnost“, editor: Kabele, J.; In: *Rozvoj české společnosti v Evropské Unii.*, 1. vyd., Matfyzpress, Praha 2004

Šedivý, Jiří: *Kolektivní bezpečnost: Sny minulosti či realita přítomnosti? Kooperativní uspořádání bezpečnosti v Evropě*, ÚMV, Praha 1997

Schilling, Theodor: *Constitutionalization of General International Law – an Answer to Globalization?*

www.jeanmonnetprogram.org/fellowsforum/SchillingForumPaper020405.pdf

Štětka, Václav: *Média ve věku globalizace: náhled do diskurzu*, *Revue pro média* č. 4: *Média a globalizace*, Prosinec 2002

Tichý, Luboš: *Globalizace, integrace a vývoj práva, konference Institucionalizace (ne)odpovědnosti: globální svět, evropská integrace a české zájmy*, 2001

http://veda.fsv.cuni.cz/konf_sem/globalni_svet/GS_prispevky/g_s_plenum_tichy

Therborn, Göran: *Dimensions, Historical Waves, Regional Effects, Normative Governance*, Uppsala, *International Sociology*, Vol. 15, No. 2, Sage Publications 2000

Walby, Silvia: *Theorizing Society and Politics in a Global Era*: University of Leeds, *Sociology*, Sage Publications 2003

Walker, Neil: *Making a World of Difference? Habermas, Cosmopolitanism and the Constitutionalization of International Law*, *EUI Working Papers*, No. 2005/17, European University Institute, Florence 2005

Wendt, Alexander: *Anarchy is What States Make of it: The Social Construction of Power Politics*, *International Organization*, Vol. 46, No. 2, pp. 391 – 425, 1992

Wendt, Alexander: Constructing International Politics, *International Security*, Vol. 20, No. 1, pp. 71-81, 1995

Wendt, Alexander: *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge 1999

Wendt, Alexander: *Why a World State is Inevitable: Teleology and the Logic of Anarchy*, University of Chicago 2003

Zeman, Petr (ed.): *Česká bezpečnostní terminologie. Výklad základních pojmů*, Mezinárodní politologický ústav, Brno 2002

Zielonka, Jan: *Enlargement and the Finality of European Integration*, Harvard Law School, Harvard Jean Monnet Working paper, pp. 151-162, Harvard 2000

Zürn, Michael: *The State in the Post-National Constellation – Societal Denationalization and Multi-Level Governance*, Arena Working Papers WP 99/35, University of Bremen 1999